

Olga Milanović

Vela Nigrinova

Beograd: 1882—1908

»... Vsakdo, ki pozna splošne gledališke razmere ... se mora pokloniti tej Slovenki, ki je kljub naravnim in umetnim oviram kot tujka in začetnica sama postala »srbska Sara«. Kot »deklica iz tujine« je prišla na oder, na katerem se (in kje ni tako?) ocenjuje začetnik po očku in stricah. Vse je bilo proti nji, z njo le njen dobri genij, njena nadarjenost, pa je vendar vse osvojila...«

(Anton Gustav Matoš v majski številki sarajevskega časnika Nada 1897. leta).

Prihod Avguste, Vele Nigrinove v Beograd l. 1882 je sčasoma postal legenda. Noben gledališki kronist, ki je pisal o nji, ni pozabil povedati naslednje zgodbe... Dolgoletni član Narodnega gledališča v Beogradu — znani kapelnik in skladatelj Slovenec Davorin Jenko je ob enem svojih pogostih potovanj v domovino dobil zaupno nalogo. Takratni upravnik beograjskega gledališča Milorad Popović Šapčanin mu je predlagal, naj v Ljubljani poišče kakšno mlado nadarjeno dekle, lepo seveda, ki bi v Beogradu dobila mesto med vodilnimi igralkami. In Jenko je srečal Nigrinovo... Samo kratka vaja in igralka je bila odkrita! Sledili so brzofjavi: Ljubljana—Beograd, Beograd—Ljubljana, angažmá je bil na vidiku... Treba je bilo premagati samo še odpor matere (očeta ne omenjajo), ki naj bi enemu svojih sedmih otrok, ljubki hčerki Gusti, dovolila oditi v »tujino«, v daljnji Beograd med bojevniki Srbe. Po kratkem boju je padla odločitev. Dvajsetletna Avgusta, ki jo je spremljala krepka roka in čuječe oko spoštovanega Jenka, ki je z vsem srcem prevzel vlogo varuha svoje nadarjene rojakinje, je krenila na pot.

Na splošno je ta zgodba točna. Po nji »jedina zasluga, što je ovaj blagorodni izdanak bratskoga nam i simpatičnog slovenskog naroda presadjen u naš vrt, pripada g. Jenku, tvorcu srpske umetničke muzike«. ¹ Teško je — ne da bi seve omalovaževali Jenkovo zaslugo — osvetliti malo nenavadno željo takratnega vodje beograjske gledališke hiše Milorada Popovića Šapčanina, da za Narodno gledališče po njegovi štirinajstletni dejavnosti in dokaj uspešni tradiciji prvih igralk — omenjam samo Marijo Jelensko in Milko Grgurovo — poišče igralko ravno v Sloveniji. Razen znanih tolmačenj, da beograjsko okolje

¹ U. (gričić) J. (efta). Vela Nigrinova. Politika, V/1907, br. 1340, str. 3.

Vela Nigrinova po prihodu v Beograd

še ni bilo zrelo, da bi dalo igralko, in da so zahodni kraji južno slovanskega ozemlja, ki so bili pod Avstro-Ogrsko, vsekakor imeli daljšo tradicijo v negovanju igralske spretnosti, je sicer brez podrobnejšega preučevanja gledaliških razmer iz nekega družbenega aspekta nemogoče odgovoriti na to vprašanje. Danes ne moremo z gotovostjo ugotoviti, kateri neposredni razlogi so odločili prihod Vele Nigrinove v Beograd, vsekakor pa drži podatek, da je bilo treba najti zameno Milki Grgurovi, ki je bila že v dvainštiridesetem letu in ki je bila, kot omenja Grol, sama nositeljica velikega dramskega repertoarja.² Vendar pa vemo, da je leto dni — vse do prihoda Nigrinove — v beograjskem ansamblu razen Grgurove z uspehom delala tudi znana hrvatska igralka Marija Perisova, ki je z njo enakopravno delila »veliki repertoar«. Toda tudi Perisova je v tem času imela šestinštirideset let in je lahko igrala vloge srednjeveških heroin, medtem ko je vloge mladih deklet še zmeraj tolmačila Grgurova. Ker pa beograjsko gledališče ni moglo imeti več kot dve »prvi igralki«, je bila za Nigrinovo žrtvovana Marija Perisova.

V letopisu Narodnega gledališča iz leta 1886, v gledališki spominski knjigi za leto 1882 je pod datumom 28. VIII. zapisana naslednja odločba: »Pozorišni odbor prima za članove: g-djicu Avgustu Nigrinovu, člana slovinačkog pozorišta u Ljubljani, a g-djici Mariji Perisovoj otkazuje dalje glumovanje na našoj pozornici.«³ Nenavadno je v tem primeru to, da je bil ta angažma res sklenjen pred prihodom Nigrinove v Beograd, kamor je — kot je znano — igralka prišla

² Milan Grol. Iz pozorišta predratne Srbije. Beograd, 1952, str. 104.

³ Kraljevsko srpsko narodno pozorište. Pregled za godinu 1886. Beograd, 1887, str. XXXIII.

še 1. septembra istega leta. Kdor je premalo poznal ljubljansko obdobje Vele Nigrinove, je dobil vtis, da je mlada slovenska začetnica dosti zlahka postala ena prvih igralk srbskega gledališča. Najnovejša raziskovanja, ki jih je opravil Dušan Moravec in jih objavil v svojem članku »Ljubljanska leta Vele Nigrinove«,⁴ pa ugotavljajo, da je Avgusta Nigrinova kot štirinajstletna gojenka dramske šole prvič nastopila v ljubljanskem Dramatičnem društvu že novembra 1876. leta v manjši vlogi v Lowoodski siroti. V dveh sezonah je na odru Dramatičnega društva odigrala okrog trideset vlog. Prvo večjo vlogo je igrala 1877 in sicer Jano Eare v Lowoodski siroti. Po smrti prve igralk tega gledališča Cecilije Podkrajškove, ki je mlada umrla, je petnajstletna Nigrinova prevzela vse vodilne vloge. Prekinitev delovanja Dramatičnega društva v sezoni 1878/79 Nigrinove ni oddaljila od gledališča. Že 1880, ko je društvo obnovilo delo v precej skromnejšem obsegu, je bila Nigrinova spet aktivna. V dveh naslednjih sezonah igra naslovno vlogo v Debori. Hkrati je Debora tudi njena poslednja kreacija v Ljubljani, ki jo je odigrala v februarju 1882 na predstavi v korist štirih igralcev tega gledališča, med katerimi so tako Avgusta kot njena starejša sestra Marija, tudi igralka. To predstavo so, po besedah Dušana Moravca, spremljale odlične kritike, ki so zelo verjetno prišle tudi do Jenka v času njegovega bivanja v Ljubljani. Ne glede na to ali jo je imel priložnost gledati na kateri od predstav, kar pa se po navedenih podatkih ne zdi verjetno, ali pa mu je Nigrinova samo odigrala prizor iz nji dobro znanega repertoarja, kar je verjetneje, je bil Jenko vsekakor prepričan, da je našel za beograjsko gledališče primerno igralko, ki ni bila samo nadarjena, mlada in lepa, ampak tudi igralko s skoraj šestletno delovno dobo v ljubljanskem gledališču in s poznavanjem osnovnih elementov igre pa jo je brez premišljanja predlagal za članico Narodnega gledališča v Beogradu. V legendi, ki je povezana z beograjskim angažmajem Nigrinove, omenjajo tudi neko njeno fotografijo, ki je med drugim vplivala na Šapčanina, da je angažiral igralko, ki je prej ni ne videl ne slišal. Naj bo tako ali tako, najbolj verjetno je, da Nigrinova brez že domenjenega angažmaja, prav tako pa tudi brez trdno določene začetne plače v višini 160 dinarjev mesečno še malo ni mislila na odhod iz Ljubljane, saj je kot igralka z nedvomno »reputacijo« imela vso možnost, da postavlja pogoje.⁵ Vendar je zanimivo, da se v spominskem zborniku Narodnega gledališča ob petindvajsetletnici (1894) prve tri vloge Vele Nigrinove obravnavajo kot gostovanje,⁶ čeprav je treba prej in bolj upoštevati podatke iz leta 1886, ki so bližji času njenega debuta v beograjskem gledališču in izoblikovani v smislu odločbe Gledališkega odbora ter v soglasju z drugimi viri potrjujejo resnico, da je bila Nigrinova angažirana za Srbsko kraljevsko gledališče v Beogradu pred svojim prihodom v Srbijo.

Posebno važno pa je, kar o onih ljubljanskih letih pripoveduje Nigrinova sama o priliki nekega intervjuja, ki ga je imela mnogo kasneje:

»... Od trinajest godina igrala sam u diletantskoj predstavi u Ljubljani. Bila sam tada u klosteru. Tada je počela velika borba protiv nemštine, i mene, koja sam igrala u slovenačkome društvu htedoše isterati iz klosteru. Nisam po tom više smela igrati... Ali ja sam imala dara. Kloster me nije zastrašio. Mi tada besmo u borbi protiv nemštine hrabri. I ja sam bila hrabra. Htela sam na

⁴ Dušan Moravec. Ljubljanska leta Vele Nigrinove. Pričevanja o včerajšnjem gledališču. Lj. 1967.

⁵ Vela Nigrinova. Večernje novosti, XIV/1908, br. 351, str. 1.

⁶ Kraljevsko srpsko narodno pozorište. Pomenik o dvadesetpetogodišnjici. Beograd, 1894, str. 103.

Nigrinova kot Devica Orleanska

pozornicu. Trebala sam ići na nemačku pozornicu. Nisam htela. Nisam htela iz patriotizma.«⁷

Tako je 1. septembra 1882 Vela Nigrinova prišla v Beograd. Takoj so ji zaupali tri pomembne vloge, ki jih je bilo treba pripraviti v nekaj tednih. To so bile: Debora v Mosenthalovi Debori (Deborah), Ebolijeva v Don Carlosu in Esmeralda v Notredamskem zvonarju. Ta naloga ne bi bila lahka niti za igralko, ki pozna jezik, v katerem bo igrala, za Nigrinovo pa je bila toliko težja, ker je bilo treba vloge odigrati v srbskem jeziku, ki ga ona v tako kratkem času seve ni mogla obvladati. Hkrati s stanovanjem v Jenkovem domu je takoj dobila tudi učitelja srbskega jezika — profesorja Petra Petrovića, znanega pesnika tistega časa, imenovanega »Divji Njogoš«. Kot sama pove, se je učila srbsčine cela tri leta. Uspehi njenega učenja se bodo pokazali šele nekaj let kasneje, vendar bo zelo pogosto, posebno pa v prvih letih ob njenem imenu obvezno stala taka ali drugačna pripomba v zvezi z jezikom.

Nigrinova je v Beogradu prvikrat nastopila 9. oktobra 1882. leta. Na gledališkem letaku, tiskanem za predstavo Debore, stoji pod nosilci vlog naslednja pripomba: »Gospodjica Avgustina Nigrinova, predje članica Narodnog pozorišta u Ljubljani stupa večeras u naslovnoj ulozi, prvi put pred našu publiku.«⁸ Po mnogih izvajalcih te vloge na odru Narodnega gledališča v Beogradu, med katerimi so Marija Ružička Strozzi, Djordjina Sobjeska, Milka Grgurova in Marija Popovička, je vlogo uboge židovske deklice, ki jo zaradi ljubezni do kristjana okolica preganja in muči, ki jo njen lahkoverni zaročenec zaradi spletk

⁷ Ignatus (Dr. Kamenko Subotić). Kod Vele Nigrinove. Beogradske novine, XIII/1907, br. 279, str. 3—4.

⁸ Muzej pozorišne umetnosti SRS. Beograd. Br. Inv. 14048/1.

zapusti, ona pa v obupu odide v »beli svet« pa se »krvavečega srca« spet vrne, da bi videla, če je njeno prekletstvo rodilo »zloveški plod«, izoblikovala Avgusta Nigrinova.⁹ Žal pa o predstavi iz takratnega tiska ničesar ne zvemo. Šele kasneje kritiki navajajo, da je bila Nigrinova zelo pristržno sprejeta in da je »na juriš zadobila celokupne simpatije beogradske publike, kao i stručnih pozorišnih kritičara koji su joj odmah prorekli sjajnu budućnost«. Razen mnogih virov, ki pričajo, da je Nigrinova igrala Deboro v srbskem jeziku, nam to potrjujejo tudi besede Nigrinove same v že omei, »nem intervjuju, kjer je na vprašanje, ali je prve vloge igrala v slovenskem jeziku, odgovorila: »Ah, ne. Srpski, srpski.« Toda Matoš v svojih Opombah,¹⁰ med katerimi so tudi impresije o Nigrinovi, piše: »Nigrinova je debitirala 1882 prvi put u ulozi Debole na slovenskom jeziku.« Ker ne moremo ugotoviti izhodišča te Matoševe trditve in njegove verodostojnosti, nam ostane samo domneva, da je bil govor Nigrinove, čeprav izrečen v srbskem jeziku, vsekakor zelo podoben slovenskemu, predvsem kar zadeva modulacijo fraze in splošno intonacijo govora. V Debori se je Nigrinova prvokrat srečala z velikim srbskim igralcem Tošom Jovanovićem, ki je igral mladega kristjana Josifa in je bil režiser uprizoritve.

Debori sledi vloga ognjevitice princeze Eболи v Schillerjevem Don Carlosu — na predstavi 17. januarja 1882.¹¹ Na gledališkem letaku je bilo ime Nigrinove natisnjeno s krepkimi črkami. Tokrat se na odru sreča s svojo slavno predhodnico v vlogah mladih in naivnih deklet in kasnejšo sodelavko Milko Grgurovo, ki je v istem delu igrala vlogo Elizabete Valois. Ponosni Don Carlos in Velin partner pa je spet Toša Jovanović.

Vzneseno in nesrečno Esmeraldo v Notredamskem zvonarju igra Nigrinova 22. oktobra 1882 v družbi z Grgurovo kot Gervaise, Tošom Jovanovićem kot Claudom in Djurcom Rajkovićem kot Quasimodom.¹² Bilanca teh poskusnih vlog, ki naj bi pokazale obseg Velininih igalskih sposobnosti, je bila vsekakor pozitivna, saj ji sledi niz vlog, ki so sicer skromnejše, ki pa zagotovo omogočajo mladi igralci, da lažje obvlada jezik in se prilagodi ansamblu, ki je sčasom izoblikoval za beograjsko gledališče specifičen stil igranja. To so — če pregledujemo od vojska in nesreč osiromašeni šop gledaliških letakov iz leta 1882 — naslednje, po kronološkem zaporedju urejene vloge: Hermance v Srečnici Charlotte Birch-Pfeifferjeve (10. XI.), Marija Stuart v istoimenski tragediji Friedricha Schillerja (19. XI.), pevka Maritana v Dumanoirovi drami Don César de Bazan (5. XII.) in Poliksena v Albinijevi igri Umetnost in narava (29. XII.)¹³ — vse v režiji Miloša Cvetića. V razliko od naštetih del, katerih prva izvedba je bila nekaj let prej, je Nigrinova 1882. leta igrala tudi na pravi premieri. To je bila drama Teruelska ljubimca, ki jo je napisal španski dramatik Juan Eugenio Hartzenbusch y Martinez (22. XII.), v kateri je igrala vlogo Zulime, Milka Grgurova Izabelo de Segura, Miloš Cvetić pa Juana Diega.¹⁴

V letu 1883 je Nigrinova igrala v petindvajsetih zanjo novih komadih. Že 12. januarja je na premieri Sardoujeve komedije Družina Benoiton igrala vlogo

⁹ Debora. Videlo, III/1882, br. 29, str. 3—4.

¹⁰ Anton Gustav Matoš. Theatralia. Djela. Knj. XIII, dio prvi (1897—1909). Zagreb. Str. 209.

¹¹ Muzej pozorišne umetnosti SRS. Beograd. Br. Inv. 2557/101.

¹² Muzej pozorišne umetnosti SRS. Beograd. Br. Inv. 2557/103.

¹³ Muzej pozorišne umetnosti SRS. Beograd. Br. Inv.: 2557/113, 2557/117, 2557/124, 14084/4.

¹⁴ Muzej pozorišne umetnosti SRS. Beograd. Br. Inv. 2557/133.

Nigrinova kot Ofelija

Marte.¹⁵ V kratkem je v Cvrčku Birch-Pfeifferjeve¹⁶ — premiera je bila že leta 1868 — igrala popularno vlogo Fanchette. Na to igro se nanaša prva znana kritika o igri Vele Nigrinove na odru Narodnega gledališča v Beogradu. Recenzent Videla — Todor Stefanović Vilovski — se ob tej priložnosti spominja Marije Jelenske in poudarja njeno izredno igranje in navdušen sprejem pri občinstvu. Ko preide na Nigrinovo, zapiše: »Nismo do sada progovorili ni jedne reči o ovoj pojavi na našoj pozornici. Čekali smo, da je vidimo u raznim ulogama. Videli smo je dakle, i možemo mirnom savešću reći, da će g-djca Nigrinova biti dobra glumica, jer joj se ne može odreći glumački dar i vrednoća. Za sada joj smeta slovenački naglasak, i to, što još nije potpuno savladala jezik, i ako se mora priznati da je za vrlo kratko vreme naučila srpski i da se u jeziku приметно popravlja. G-djca Nigrinova, dakle, igrala je Cvrčka sa dosta volje i sa efektom na kraju. Isprva pak bila je odveć malo okretna, odveć malo živa, odveć malo nestašna; nagli prelazi iz velike živosti i bezbrižnosti u samo trenutnu uzbudjenost, kakvi su uslovljeni ulogom Fanšetinom, ne behu u nje dosta markirani. Jednom reči: ona isprva ne beše dovoljno cvrčak. U drugoj polovini komada pak zadovoljila nas je g-djca Nigrinova svojom koliko prirodnom toliko i eksaktnom igrom.«¹⁷ Ko govori o drugih sodelavcih te predstave, pravi: »Otac Barbo (Rajković) beše na svom mestu, Fadeta (Jovanovička) takodje. Landri (Jovanović) i Didi je (Cvetić) potpuno su shvatili svoju ulogu i znatno doprineli te je publika toga večera bila potpuno zadovoljna sa predstavom.«

¹⁵ MPU. Beograd. Br. Inv. 2558/7.

¹⁶ MPU. Beograd. Br. Inv. 14085/8.

¹⁷ T. (odor) S. V. (ilovski). Iz pozorišta. Videlo, IV/1885, br. 12, str. 3.

Naslednja vloga Nigrinove je bila Olivija v Laubejevi zadnji tragediji *Montrose* (9. februarja), ki jo je leto prej igrala Grgurova.¹⁸ Ob tej priložnosti Vilovski omenja, da so »ženske vloge vrlo neznatne, i ne daju prilike da glumice mogu pokazati svoju sposobnost. No one su pored sveg tog bile o dobrim rukama.«¹⁹ V uprizoritvi *Keana A. Dumasa* očeta — 15. februarja — ki ga je režiral Toša Jovanović, je bila Nigrinova Ana Dembijeva.²⁰ Vilavski je tudi tokrat podal svoj komentar: »Sa zadovoljstvom beležimo da g-djca Nigrinova napreduje u jeziku, a da joj igra pokazuje da sa razumevanjem proučava svoje uloge, što se ne može tvrditi za ostale naše glumice izuzev gdju Grgurovu.«²¹ Druge vloge Vele Nigrinove iz 1883, ki jih bomo naštel, sodijo v sentimentalno romantični repertoar, ki je bil v gledališču tistega časa tako zelo priljubljen. V nasprotju z Ljubljano, kjer se Nigrinova s svojimi štirinajstimi leti preoblači v vdovo srednjih let, zdaj oblikuje številne različice mladosti in lepote, ki jih je takšen repertoar ponujal v preobilni meri. Tako je Anliza v Kotzebuevem *Navihancu*, Angelija v Dekliških zaobljubah grofa Fredra, Jelena v Praktikantu Miki Dragomira Brzaka, Nemea v pogosto igranem komadu V osemdesetih dneh okoli sveta J. Verna in R. D'Enneryja, Sapphina sužnja Melita v Grillparzerjevi igri Sappho, Kamila v Nestroyevem Hudobnem duhu, Ciganka Naja v Doktorju Oxu Ph. Gillea in A. Mortiera, Berta v Starih devicah (*Les grandes demoiselles*) E. Gondineta, Evica v Planchéjevem Karlu XII. na otoku Ruanu, Floreta v Dveh sirotah D'Enneryja in Cormona, Adrijana v romantični drami Jean Baudry A. Vacquerieja, Agna Hilerjeva v Vojni v miru Moserja in Schönthana, Priska v Benedixovem Poročniku Raifu, Fernanda v Augierovi igri Vse za sina, Izabela Portugalska v Pravljicah navarske kraljice E. Scriba in E. Legouvėja, Marija v Železni krinki pisateljev Arnolda in Fourniera, Mara v Materinem blagoslovu D'Enneryja in Lemoina, Lavrenca v Jeanne, ki se joče, in Jeanne, ki se smeje, ki sta jo napisala Dumasoir in Keranion in še Jane Grayeva v istoimenskem komadu Nusa in Brota.²² Režiserji naštetih komadov so bili Toša Jovanović, Miloš Cvetić in Djura Rajković.

Leto 1884 ni prineslo kakih posebnih sprememb v repertoarju Vele Nigrinove. Znano nam je, da je v prvi polovici tega leta igrala v Banvillovem *Gringoiru*²³ in v Paola Ferrarija Dveh gospoh. Pri ti priložnosti Dan. A. Živaljević piše v *Videlu* ... »a gca Nigrinova dobro nam je prikazala vragolastu talijansku devojkju, samo onaj njen naglasak sve pokvari.«²⁴ V Beaumarchaisovi komediji Figarova svatba igra grofico Rozino. Na koncertu, ki so ga v Narodnem gledališču priredili kot zaključno predstavo poletne sezone — 20. junija — je Nigrinova z gospodično Frasinelo odpela »Jesensko poemo« Milorada Popovića Šapčanina, ki jo je za »dvopev s pratnjom orkestra složio Davorin Jenko«.²⁵ V tem letu je Nigrinova v avgustu — verjetno v času svojega dopusta — gostovala v Ljubljani na priložnostni predstavi Dramatičnega društva v čast rojstnega

¹⁸ MPU. Beograd. Br. Inv. 14086/7.

¹⁹ Todor Vilovski. Iz pozorišta. *Videlo*, IV/1883, br. 19, str. 2.

²⁰ MPU. Beograd. Br. Inv. 14086/7.

²¹ T. (cdor) S. V. (ilovski). Iz pozorišta. *Videlo*, IV/1883, br. 22, str. 3.

²² MPU. Beograd. Br. Inv.: 2258/22, 1487/10, 2558/36, 14186/2, 14089/8, 14089/9, 14090/1, 14084/4, 14090/7, 14091/6, 14086/5, 14092/6, 14092/5, 14092/8, 14093/1, 14093/5, 14093/8, 14093/9.

²³ MPU. Beograd. Br. Inv. 2548/1.

²⁴ Živaljević A. Dan. Dve gospe, komedija u tri čina od Pavla Ferarija. *Videlo*, VII/1884, br. 54, str. 3.

²⁵ MPU. Beograd. Br. Inv. 2548/1.

*Nigrinova kot
Margareta v Faustu*

dneva cesarja Franca Jožefa. Po besedah Dušana Moravca so ljubljanski kritiki »opazili njen napredek in bili polni hvale za njeno umetnost«. ²⁶ Po vrnitvi v Beograd jeseni 1884 je z Grgurovo igrala v Fitgerjevi tragediji Čarovnica, ki jo je za beograjsko gledališče prevedel Milorad Popović Šapčanin. Da bomo začutili vonj romantične tragedije, bom navedla dialog med sestrama — Telee, ki jo je igrala Grgurova, in Almute, ki jo je igrala Nigrinova. Obe sta zaljubljeni v istega moškega — Edzarda.

»Almute, sestra moja, ti ga ljubiš? ... Kaj molčiš ... Ga ljubiš?«

»Da, ljubim ga; ljubim ga s tisoč vročih bolečin, radostnih muk in blaženega trpinčenja ... Ljubim ga ... Bežim pred njim, proč od njegovega ognjenega pogleda ... toda ljubim ga ...«

Anonimni kritik Videla takole ocenjuje kreacijo Almute: »I g-dca Nigrinova ovoga je večera pokazala više marljivosti no obično; ali nas njen akcenat još

²⁶ Kot pod 4.

jednako vredja, no ipak priznati moramo, da joj i ta mahna, s dana u dan, iščezava.«²⁷ Do konca leta 1884 najdemo njeno ime na letakih za Doktorja Oxa, Vragove zapiske²⁸ in na premieri Ranzauvovih (Les Rantzau) francoskih dramatikov Erkmanna in Chatriana (4. XI.), kjer je igrala Justine, služabnico Jeana Rantzaja, ki ga je igral dolgoletni sodelavec in prijatelj beograjskega gledališča Adam Mandrović.²⁹

Na letaku za Doktorja Oxa z dne 30. septembra 1884 v seznamu izvajalcev ob imenu Nigrinove, ki je — kot smo že povedali — igrala vlogo Ciselle, najdemo še drugo Nigrinovo, zapisano kot M. Nigrinova — igrala je vlogo ciganke Naje. Na premieri Doktorja Klavsa 3. oktobra spet sodelujeta obe Nigrinovi. Julijo igra A. Nigrinova, Emo pa M. Nigrinova. Ime M. Nigrinove se pojavlja na nam znanih letakih v komadu Biserna ogrlica in Cigan v marcu in aprilu 1885. Ob Biserni ogrlici je izšel v Ustavnosti članek »Predstava početnika«, podpisan z inicialkama M. B., v katerem stoji: »U ponedeljek 4-og marta data je u narodnom pozorištu predstava »Niz bisera« — s tom namerom da se u njoj ogledaju mlade snage, koje tek počeše koračati po polju glumačke umetnosti.« Med šestimi osebami, ki so bile ta večer na preizkušnji, je omenjena tudi gospodična Nigrinova v vlogi Ane s pripombo, da je njena vloga hkrati z neko moško glavna v komadu.

Svojo analizo končuje kritik takole:

»Nu o gdjici M. Nigrinovej in o g. Stražičiću možemo ako ne mnogo, a ono nešto izvjesnije i podrobnije kazati. Anina je uloga sentimentalna, a Jovanova-Djordjeva zadire do nekle i u tragičnost. Oboje su pokazali da i shvatiše ulogu, i znadoše je dosta dobro i toplo izvesti. M. Nigrinova kao vesela, kolebljiva, koketna devojčica u prvom razredu na majuru bila je bolja nego kao salonska gospodjica u razdelu drugom. U veselom raspoloženju i nekoj naivnoj koke-teriji dala je osetiti klicu neke prirodne joj samostalnosti, samo što su joj prelazi iz jednog afekta u drugi bili pre nagljeni, neprirodno bruskirani. U drugom razdelu gde vlada sama sentimentalnost pokazala je mekote i toplote ali malo elegancije. Kako je išlo sa deklamacijom, o tome ne možemo izreći nikakva suda jer ona je bila tako nisko spustila glas da smo joj samo koju rečenicu mogli tamo amo razabrati. Od te pogreške valja da se u buduće čuva, jer glumici kao god i glumcu prva je stvar da svaku svoju reč da razgovetno čuti... Uzevši uopšte celu igru ovog večera gospodjica M. Nigrinova pokazala je više sklonosti i sposobnosti za lake uloge nego li za ozbiljnije; ali za to ne valja pomisliti da ona i u ovima ne bi mogla uspeti. To će od nje najviše zavisiti.«³⁰

V letu 1885 se M. Nigrinova omenja še enkrat na letaku za Szigligetijevega Cigana — 14. aprila — v katerem je igrala vlogo Anke.³¹ Tu se zgubi nadaljnja sled. V fototeki Muzeja gledališke umetnosti SRS v Beogradu je pod številko 7299 fotografija dekleta, ki je zelo podobno Veli Nigrinovi. Na hrbtini strani te fotografije je zapisano Matilda Nigrinova. Na temelju podatkov o družini Nigrinovih, ki jih je objavil slovenski gledališki zgodovinar pokojni Janko Traven,³² je znano, da je Vela imela dva brata in štiri sestre, od katerih so bile

²⁷ Pozorište. Videlo, V/1884, br. 171, str. 3; br. 172, str. 3; br. 173, str. 3.

²⁸ MPU. Beograd. Br. Inv.: 2548/17, 2548/18.

²⁹ Rancavljevići. Videlo, V/1884, br. 143, str. 3.

³⁰ M. B. Predstava početnika. Ustavnost, II/1885, br. 28, str. 3.

³¹ MPU. Beograd. Br. Inv. 14094/2.

³² Janko Traven, Gledališka družina Nigrinovih. Gledališki list Drame Slovenskega narodnega gledališča. Ljubljana, 1956/57, št. 12, str. 411.

Nigrinova kot Dama s kamelijami

tri bolj ali manj povezane z gledališčem. Razen najstarejše sestre Ide je tri leta starejša Velina sestra Marija tudi nastopala v slovenskem Dramatičnem društvu, čeprav se je v njegovo delo vključila nekaj kasneje kot Vela. Vse do Velinega odhoda v Beograd sta skupaj nastopali na predstavah. Po tridesetih vlogah pa je Marija Nigrinova prenehala z gledališko dejavnostjo in ostala v mejah nadarjenega amaterja. Po poroki ni več stopila na oder. Matilda Nigrinova, ki je bila šest let mlajša od Avguste, pa je prišla na oder Slovenskega gledališča v sezoni 1882/83, ko je Vela že zapustila Ljubljano. Vse do konca sezone 1885/86 je igrala manjše vloge. Kasneje — med leti 1894 in 1896 pa je spet nastopala. V tem času je pela manjše partije v operah. Kmalu se je poročila s češkim dirigentom Bohumirom Brzobohatim, ki je v svojih zadnjih letih delal kot dirigent v Narodnem gledališču v Pragi. Tu pa tam je Matilda sodelovala kot pevka v nemških gledališčih v Mariboru in Karlovih Varih. Najmlajša sestra Gizela — osem let mlajša od Vele (rojena 1870) — se je najbolj poklicno ukvarjala z gledališčem. Od prvega nastopa na odru Slovenskega gledališča v sezoni 1885/86 — začela je prav tako kot druge sestre s štirinajstimi, petnajstimi leti — je redno nastopala kot igralka in pevka in odigrala okrog dvesto manjših in večjih vlog. Ker izključujemo možnost, da bi bila ona v beograjskem gledališču v sezoni 1884/85, bomo v nadaljnjem govorili o nji v zvezi z zadnjimi leti življenja Vele Nigrinove.

Ob informacijah, ki so nam na voljo, se nam zdi edino verjetno, da je mogla biti skrivnostna M. Nigrinova samo Matilda, ki ji je bilo takrat šestnajst, sedemnajst let in se je tako lahko pojavila v vlogi začetnice na beograjskem odru. Mnogo težje je domnevati, da je ta vloga pripadla precej starejši in

v tistem času bolj izkušeni Mariji, ki je bila s svojimi 25 leti verjetno že poročena. V podatkih, ki jih navajajo o Matildi, stoji, da je začela nastopati v drugi polovici 1882 in da je vse do konca 1885/86 igrala le manjše vloge. Ni nemogoče, da je v tem meddobju — v sezoni 1884/85 — na Velin klic pripotovala v Beograd in poskušala svoje možnosti na odru istega gledališča, na katerem je njena starejša sestra uresničila svoje prve uspehe. Pomanjkanje drugih podatkov in virov ne dopušča, da bi celotneje zazrli poskus Matilde Nigrinove v Beogradu in morebiti odkrili resnične vzroke za njen nenadni umik. (Za popolnejše poznavanje vloge sester Nigrinovih, ki sta jo odigrali v beograjskem gledališču, bi bila raziskovanja v tej smeri brez dvoma koristna.)

V začetku 1885. leta je Vela Nigrinova igrala Madelaine v delu Plemič siromak (*Le Gentilhomme pauvre*) Philippa Dumanoir; z njo sta nastopila Tošo Jovanović in Milorad Gavrilović.³³ Ob naslednji premieri drame vaudevillia s petjem *Ženski raj* (30. 1.), je kritik Ustavnosti pokazal na napredek Nigrinove pri obvladovanju srbsčine. »... Potpuno smo zadovoljni sa g-djicom Nigrinovom (Madlina) koja nas je iznenadila pravim srpskim akcentom i dokazala da nije baš tako 'strašan' taj srpski jezik.«³⁴ Drug kritik istega časnika je ob ocenjevanju uprizoritve *Narednika Friedricha* — 2. junija istega leta — kar precēj skeptičen in meni, da Nigrinova v tem komadu ni bila najboljša, »... jer se od pogrešnog akcenta još nije odvikla i vidi se da nema izgleda da će se od ovih pogrešaka skoro osloboditi.«³⁵ Spričo tako nasprotnih mnenj je težko oceniti, do kakšne mere je Nigrinova po treh letih dela v beograjskem Narodnem gledališču obvladala srbsčino. Glede na njeno marljivo učenje jezika in silno zavzetost v samem gledališču, bi logično pričakovali vidnejših rezultatov, vendar je resnica, da so v Jenkovi družini govorili slovensko, vsekakor močno vplivala na to, da je bil proces Velinega sprejemanja srbsčine, posebno še njenih tancin, nekoliko počasnejši.

Konec junija 1885 je beograjsko Narodno gledališče v sodelovanju z novosadskim Srbskim gledališčem napravilo nenavaden poskus. Na beograjskem odru sta bili uprizorjeni dve skupni predstavi, v katerih so sodelovali prvi igralci obeh gledališč. To sta bili Wilbrandtova Fabricijeva hči (10. VI.) in Shakespearov Kralj Lear (12. VI.). Po sporazumu vodstev obeh gledališč so bile vloge takole razdeljene. V prvem komadu je Vela Nigrinova igrala vlogo Agathe Stern, Milka Grgurova Ido Reinholdovo, Dimitrije Ružić pa Fabriciusa. Glavno vlogo v Kralju Learu je igral Toša Jovanović, Nigrinova in Grgurova sta bili Goneril in Regan, gospodična Lenka Hadžićeva pa Kordelija. Žal nismo mogli najti niti ene kritike, ki bi osvetlila uspeh teh beograjsko-novosadskih dvojic: Vela Nigrinova — Dimitrije Ružić in Toša Jovanović — Lenka Hadžić.³⁶ Nigrinova je tudi sodelovala na neki dobrodelni zabavi Narodnega gledališča v korist »seljana okruza požarevačkoga, postradalih od grada« ob koncu avgusta istega leta, ko so igrali Šabčaninov komad Miloš pri Latinih, v katerem je igrala Prvo gospo, Latinko. Do konca 1885 o Nigrinovi nimamo podatkov razen informacije, da se je v času bolgarsko-srbske vojne tako kot drugi srbski rodoljubi ponudila za strežbo ranjencev, a je »zaradi nežnega zdravja morala ostati v Beogradu,

³³ Pozorište. Videlo, VI/1885, br. 21, str. 3.

³⁴ Luperous. Iz pozorišta. Ustavnost, II/1885, br. 18, str. 3.

³⁵ R. Narednik Fridrih. Ustavnost, II/1885, br. 68, str. 3.

³⁶ Zajednička predstava u kralj. srpskom narodnom pozorištu u Beogradu. Pozorište, X/1885, br. 6, str. 24.

Nigrinova kot Julija (Shakespeare)

kjer je z večjim številom gospa iz beograjske družbe, zbranih okrog kraljice Natalije, šivala toplo obleko za ranjence».³⁷

Konec februarja 1886 so v Narodnem gledališču spet igrali Doktorja Klausu. Kritik na kratko ugotovi, da se je v komadu med drugimi odlikovala Nigrinova kot Julija.³⁸ Podobno tudi recenzent Brachvoglovega Narcisa sodi, da je »Gdjica Nigrinova bila na svom mestu«.³⁹ Isti recenzent je nekoliko zgovornejši, ko pripoveduje o njeni igri v Cvrčku (4. III.): »Gdjica Nigrinova prikazala nam je nestašnog Cvrčka izvrsno, — samo da bi joj preporučili, da pazi na akcenat srpskog jezika u čemu ona jako greši. U tome gubi sama najviše; jer veštačko izgovaranje naših reči krnji mnogo od njene divne igre.«⁴⁰

To leto je prineslo Nigrinovi še eno vlogo v Shakespearovem repertoarju. Tokrat je bila to Porcija v Beneškem trgovcu s Tošom Jovanovićem kot Shylockom. In čeprav kritik ugotavlja, da je njena kreacija Porcije uspešna, le ne pozabi poudariti »... ali srpski jezik, srpski jezik...«⁴¹ Ob premieri Morilca Edouarda Plouviera, kjer je Nigrinova igrala Blanche, zremo, da je bila igra nastopajočih odlična, vštevši »gospodu glumce i gospodjice Popovićevu i Nigrinovu koji su svoje uloge zaista umetnički odigrali.«⁴² Verjetno je Nigrinova igrala tudi naslovno vlogo na premieri Gospodične Seiglièrove Julesa Sandeauja — 21. maja 1886 — ki jo omenjajo v popisu njenih pomembnejših

³⁷ Ž. P. J. Vela Nigrinova Slovenka na beogradskoj sceni. Politika od 18. VI. 1955.

³⁸ Pozorište. Novosti, I/1886, br. 2, str. 6.

³⁹ U. Narodno pozorište. Novosti, I/1886, br. 3, str. 5; br. 4, str. 3.

⁴⁰ U. Narodno pozorište. Novosti, I/1886, br. 6, str. 5—6.

⁴¹ U. Narodno pozorište. Novosti, I/1886, br. 10, str. 3.

⁴² Narodno pozorište. Ubojice. Videlo, VII/1886, br. 104, str. 3—4.

vlog, a brez natančnejših podatkov o datumu uprizoritve.⁴³ V ta čas sodi tudi njena učinkovita kreacija v domačem repertoarju. Na premieri Šokice, ki jo je napisal Ilija Okrugić Sremac, je igrala vlogo Janje; Pera je igral Tošo Jovanović, Boža pa Miloš Cvetić. Recenzent Videla Dan. A. Živaljević je pri tej priložnosti zapisal: »Šokicu sam čitao pre dva ili tri meseca, i tada mi se nije dopala. Gledao sam je kad se predstavljala i ona me — zanela!«

Redko katero delo, pravi, je bilo na našem odru tako dobro odigrano kot Šokica. »Glavne role bile su u rukama prvih naših snaga, a uzgrednih rola bilo je sasvim malo, pa i ono što je bilo, dobro je odigrano. Glavnu i naslovnu ulogu igrala je gđica Nigrinova sa najboljim uspehom, radi čega je publika više puta izazvala, a treće predstave dobila je puket. Naglasak, koji njoj uvek smeta, išao joj je u prilog.«⁴⁴

Šokici je sledil še eden pomembnih uspehov Vele Nigrinove. Komediya Henrija Mélača Grof Praks je bila prvič uprizorjena v beograjskem Narodnem gledališču 7. oktobra 1886. Naslovno vlogo je igral Toša Jovanović. Anonimni kritik Nove ustavnosti, ki med drugim za »gospodjicu Nigrinovu« piše, da je bila v vlogi Madelaine Palmerjeve odlična, meni, da je pisatelj v igri hotel pokazati, da »bogata ženska, ma koliko da je lepa, teško kada da nadje prosioca koje bi se zaljubio u njenu lepotu.«⁴⁵ Recenzent Videla je nekoliko obširnejši. Takole piše: »... Gospodjica Nigrinova niansirala je sve finoće velike dame, baronice Palmerove, s toliko sigurnosti, odmerenosti, s tolikom vladom svoga govora, pokreta i osećanja, da joj je cela igra bila od potpune prikazivačke lepote i savršenosti. Može se uzeti da joj je ta uloga bila ispit zrelosti, koji je položila sa najboljom ocenom svakoga koji izblize poznaje zahteve glumačke umetnosti.«⁴⁶ Isti kritik ugodno ocenjuje tudi izvedbo Séjourovega Črnega kapitana, čigar zgodba se dogaja v Benetkah in v našem primorju in je napisana »silnim, živim i drastičnim potezima«. Igro Toše Jovanovića, Miloša Cvetića in Vele Nigrinove imenuje odlično, meneč da prav ona zagotavlja uspeh tega komada, ki ga zmeraj igrajo pred polnim gledališčem.⁴⁷ Premiera Ženske brez duha Huga Bürgerja ni minila brez očitkov. Omenjajo, da se igralci večinoma niso naučili vlog in da je »g-djica Nigrinova imala prilike da se odlikuje u mucanju, što je takodje znak neznanja uloge.«⁴⁸

Konec 1886. leta je v Beogradu gostovala velika hrvatska igralka Marija Ružička Strozzi v delih: Deborah, Dora, Fedora, Ljubezen in ponos. Kritik, ki se je skril za psevdonim »Lulu«, meni, da je Strozzijska kot Deborah in Dora dosti boljša kot Nigrinova, a je v »Fedori izostala daleko od Grgurove«. Ko hvali njeno interpretacijo Klare v Ljubezni in ponosu, omenja, da je Strozzijska tu pokazala svojo rutino in da so konverzacijske vloge njena stroka, končuje pa takole: »... mi velimo da je ona daleko bolja i spremnija od kakve Nigrinove i Popovićeve, ali da se sa Grgurovom ne može meriti.«⁴⁹ V mnenju, ki je bilo pri tej priložnosti izrečeno o Nigrinovi, so neke primesi, ki kažejo — milo rečeno — na nekakšno nenaklonjenost, ki jo pisec teh vrstic očitno čuti do nje. Ne da bi

⁴³ M. (anojlo) S. (okić). Vela Nigrinova. Beogradske novine, XIV/1908, br. 354, str. 3.

⁴⁴ Živaljević A. Dan, Šokica. Videlo, VII/1886, br. 124, str. 3; br. 125, str. 2.

⁴⁵ R. Grof Praks. Nova ustavnost, I/1886, br. 62, str. 3.

⁴⁶ N. B. C. Narodno pozorište. Videlo, VII/1886, br. 223, str. 3.

⁴⁷ N. B. Narodno pozorište. Videlo, VII/1886, br. 224, str. 2.

⁴⁸ Dj. Narodno pozorište. Nova ustavnost, I/1886, br. 70, str. 3.

⁴⁹ Lulu. Iz pozorišta. Nova ustavnost, I/1886, br. 94, str. 3.

*Nigrinova kot Katarina
(Madame Sans-Gêne)*

ocenjevali njegovo objektivnost v odnosu do Grgurove, lahko ugotovimo, da ne skriva svojih antipatij do Nigrinove, ki jo imenuje »kakvo«, zato iz te primerjave, ki je izrečena brez občutka za mero, ne moremo potegniti kakšnih koristnih zaključkov. Primerjava med Nigrinovo in Grgurovo, kot jo kažejo dohodki oz. plača, je takale: iz plačilnih nalogov Narodnega gledališča v Beogradu za april 1886 je razvidno, da znaša plača Milke Grgurove z dodatkom za garderobo 319,99 dinarjev, plača Avguste Nigrinove pa 207,33 dinarjev mesečno. Pri tem je seveda treba računati tudi s precejšnjo razliko v delovnem stažu obeh igralk.

Leto 1887 se začne z misteriozno premiero, ko so šele na koncu predstave odkrili ime pisca. Šlo je za dramo znanega srbskega igralca Miloša Cvetića Nemanje. Nigrinova je tokrat igrala kraljevo hčer Despo, junakinjo iz srbske zgodovine. Kljub verjetnosti, da dolgi monologi, ki jih je bilo v tej gledališko inscenirani zgodovini veliko in preveč, niso bili najprimernejši za učinkovito igralsko stvaritev, in da so pri občinstvu vzbujali dolgčas, vendarle drži, da so bila dela iz naše preteklosti zmeraj dobro sprejeta in da so bili igralci v vlogah naših kraljev in velmož zelo priljubljeni. Tako je tudi Nigrinova ostala v spominu svojih kasnejših kronistov kot prepričljiva Despa.⁵⁰ Konec leta 1887 je izšel v Videlu članek »Naše igralsko osebje«, katerega avtor Milan N. Pejnović je poskušal klasificirati in oceniti prve igralce Narodnega gledališča v Beogradu. Pejnović ugotavlja, da nimamo igralcev, ki bi prinesli potrebno strokovno izobrazbo že s seboj, in trdi, da se proces njihovega formiranja odvija šele v ansamblu in to z učenjem pri najpomembnejših članih ali pa samouško. Toda kljub temu — tako piše — »... mi imamo pravih veštaka kao što su g. g. Jovanović,

⁵⁰ MPU. Beograd. Br. Inv. 10488/5.

Cvetić i veštakinja kao što su: g-dja Grgurova, g-ca Nigrinova, po tom valjanih snaga koje do odlična uspeha dodjoše kao g. g. Rajković i Gavrilović i Dinulović, g-dje Cvetićka, Jovanovićka, i g-djca Zorka (pozneje Todosićka, op. O. M.) i g-ca Djurišićeva. Pa i kod mlađjih snaga opaža se jaka volja i želelo bi se da duhom ne klonu. Sa zadovoljstvom beležimo u taj red g. Stojanovića.⁵¹ Polagoma je Vela Nigrinova osvojila prvo mesto za dolgoletno prvakinja beograjskega gledališča Milko Grgurovo, da bo kmalu, potem ko se bo postavila v isto vrsto z njo, postala edini kandidat za njeno naslednico. 1888. leta — po malo manj kot šestih letih delovanja v beograjskem gledališču — je Vela Nigrinova dosegla status stalnega člana Kraljevskega srbskega narodnega gledališča. Ta sklep je bil sprejet na shodu Gledališkega odbora, v katerem so bili ugledni srbski književniki, zgodovinarji in politiki: Milorad Popović Šapčanin, dr. Vladan Djordjević, dr. Laza K. Lazarević, Ljuba Kovačević in Milovan Dj. Glišić. Shod je bil 10. februarja. 10. člen zapisnika tega shoda, ki je označen s številko LXXVI, se glasi: »G. upravitelj predlaže, da se predlože g. ministru na potvrdjenje za stalne članove: g-dja Radulovićka, g-djce Nigrinova i Popovićeva i g. Gavrilović, koji su već odslužili zakonom odredjeni rok za to. — Odbor je usvojio ovaj predlog.« Zapisnik sta podpisala upravnik Kraljevskega srbskega narodnega gledališča Milorad Popović Šapčanin in dramaturg Milivan Dj. Glišić.⁵²

Če brskamo po arhivskih dokumentih do leta 1888, po plačilnih seznamih, po seznamih plačanih davkov itd., opazimo, da ob priimku Nigrinova zmeraj stoji ime Avgusta ali Avgustina. Šele v tem letu — 1888 — na neki okrožnici z repertoarjem za mesec september (29. avgust), ki jo navadno podpisujejo igralci, najdemo podpis Velika Nigrinova v cirilici ali pa V. Nigrinova, kot je to primer na neki okrožnici z dne 30. oktobra istega leta. V naslednjih letih se vedno omenja kot Velika ali Vela, medtem ko jo v uradnih spisih še vedno vodijo kot Avgusto Nigrinovo. In kako neki je Avgusta, ki so ji ljubeznivo rekli tudi Gusti, v Beogradu dobila umetniško in simbolično ime Velika? Po pričevanju Jefte Ugričića je prvi upravnik Nigrinove v Beogradu Milorad Popović Šapčanin, »koi je voleo sve da prekršta i posrbljava — posrbio je i Avgustu i dao joj ime Velika, pa kako Velika, opet, nije izgledalo bogznakako nežno ime za mladjanu umetnicu, ono se preobratiło u kraće i lepše — Vela«.⁵³ Šapčanina so kasneje pogosto imeli za zaščitnika Nigrinove in Gavrilovića, ki sta po smrti Toše Jovanovića vrsto let pomenila zelo posrečeno in priljubljeno scensko kombinacijo. (Navedla bom — ne da bi se ta hip spuščala v ocenjevanje pozitivnih in negativnih plati Šapčanina kot upravnika in umetniškega vodje Narodnega gledališča v Beogradu — nekaj pripomb Todora Stefanovića Vilovskega, ki ga takole opisuje: »Šapčanin je, što više bio vrlo iskren čovek, pun rodoljubivih osećaja i detinjasta optimizma, a pri tome je umeo biti topao, dobar i nežan, ne samo u krugu svoje porodice, nego i van nje, u društvu svojih ličnih i političnih prijatelja, pa čak i u pozorištu, među glumcima kao njihov starešina.«)

Leto 1889 je prineslo Nigrinovi — poleg že ustaljenega tujega repertoarja — prvo srečanje z Ibsenom. Na premieri Nore 28. januarja igra v režiji Miloša

⁵¹ Pej.(nović) N. Mil.(an). Naše glumačko osoblje. Videlo, VIII/1887, br. 181, str. 4; br. 182, str. 3.

⁵² MPU. Beograd. Br. Inv. 9801/2.

⁵³ U. (gričić Jefta). Vela Nigrinova. Politika, V/1907, br. 1340, str. 3.

Nigrinova kot Jokasta (Kralj Edip)

Cvetića naslovno vlogo.⁵⁴ Takratni tisk ob tej uprizoritvi, žal, ni prinesel niti enega članka. Sele kasneje je ob gostovanju češke igralkice Hane Kvapilove v Beogradu 1902. leta kritik Trgovinskega glasnika D. Novaković zapisal: »Nije to ona patetična, plačna Nora, koju smo navikli gledati, ali je zato melanholična.«⁵⁵ Zelo verjetno je, da se te besede nanašajo na Nigrinovo; s svitom dvajsetega stoletja in z nastopom novih, subtilnejših variant igranja, se ob Velinem imenu pogosto pojavlja pridevek »patetična i plačna«. Ker nimamo druge kritike o sami premieri, ki je bila — tega ne smemo pozabiti — trinajst let pred Novakovićevo primerjavo, nikakor ne moremo oceniti njene realizacije, vendar jo na temelju teh nekaj opazk lahko stilno okarakteriziramo. Ker jo je vezal repertoar romantično sentimentalnega značaja, ki je določal Šapčaninovo obdobje, ker je pogosto nastopala v vlogah, ki so bile zunaj njenega nagnjenja in temperamenta, in ker je bila polna dinamičnega igralskega elana in tragiškega zanosa, po vsej priliki res ni bila kdove kako predestinirana prav za Ibsena, vendar je vprašanje, ali je imelo beograjsko gledališče zadosti zrelega in strokovno izobraženega režiserja, ki bi mogel pokazati občinstvu vsaj do neke mere avtentično realizacijo Ibsena. Na to vprašanje po našem mnenju ni pozitivnega odgovora. Po drugi strani pa se postavlja še zanimivejše vprašanje: ali je bilo takratno občinstvo sploh sposobno sprejeti »neteatalnega« Ibsena in ali ni Nigrinova, prepuščena

⁵⁴ MPU. Beograd. Br. Inv. 10490/1.

⁵⁵ D. Novaković. »Nora«. Trgovinski glasnik, XII/1902, br. 187, str. 3.

v glavnem le svojemu pojmovanju tragike, ustrežala okusu množice, ki je zmeraj občutljiva za solze in patetiko. Ali ni resnica, da je Nigrinova še zmeraj igrala v komadih kot so npr. Materin blagoslov, Poljub in Ljubezen in ponos, prav tako v zvezi z repertoarjem »po želji občinstva«. Vendar ne smemo pozabiti stare resnice, da igralci pogosto utelešajo velike vloge iz besedil, ki nimajo bogve kakšne vrednosti. Mnoge, s stališča literature nepomembne vloge nosijo v sebi gradivo za vrhunsko igralsko interpretacijo. Zato je tudi Nigrinova šele nekaj let kasneje prevzela od Grgurove priljubljeno vlogo Klare Beaulieu in bila zadovoljna z neko manjšo, čeprav je kritik opazil, da »prosega gdja Grgurova ne može nikad biti ponosito devojče«, medtem ko za drug par v komadu, ki sta ga igrala Vela in Gavrilović, piše, da sta igrala s silnim hotenjem in pozornostjo in zaslužila iskreno zahvalo.⁵⁶

Ko si je Nigrinova pridobila precejšen sloves v delih domačih avtorjev, je v letu 1889 igrala vlogo Mare Brankovičke v drami Lazar Miloša Cvetića,⁵⁷ Varadinko Maro v istoimenskem komadu Ilije Ogrugića Sremca⁵⁸ in Romano v Bogomilih Milorada Popovića Šapčanina.⁵⁹ Od vseh teh del je kritika ocenila samo premiero Varadinke Mare. Ob tej priložnosti je kritik Domovine Svetolik Jakšić zapisal: »Mara Varadinka kao da nije Bog zna koliko oduševila ni glumce, naročito g. Stanojevića. Raskalašna igra gđice Nigrinove išla je do odvratnosti. Ona je silom htela da pokaže da i u ljubavi ima mnogo Mara ne samo u Varadinu, već i dalje niz Dunav. G. Raja Pavlović igrao je najbolje i publika je njim bila najzadovoljnija.«⁶⁰ Neki kasniji kritik je zelo neugodno ocenil samo dramo in izrazil obžalovanje, ker gledališka režija brez potrebe »udara na ovake Tantalo ve muke gđicu Nigrinovu i Raja«.⁶¹

Konec novembra 1889 je Nigrinova dobila verjetno dolgo želeno vlogo Ofeleje, ki jo je na premieri Hamleta 1884 z velikim uspehom igrala Milka Grgurova. Tokrat je Hamleta igral Ljuba Stanojević. Ta njena vloga je bila takole ocenjena: »Medjutim, Vela Nigrinova, u ulozi Ofeleje, bila je manje topla i neposredna od Milke Grgurove, ali sa izvesnom nijansom gordosti i ponosa, pa je tako tragedija ovog lika došla više do izražaja.«⁶²

Leto 1890 po podatkih, ki smo jih mogli dobiti, razen nekaj vlog ni prineslo dosti novega. V priljubljenih Dveh sirotah je Nigrinova zamenjala Grgurovo v vlogi Marijane (prej je bila Floreta), ki jo je kritika zelo ugodno ocenila,⁶³ medtem ko je v Denisi A. Dumasa sina naslovno vlogo še zmeraj igrala Grgurova, Nigrinova pa vlogo Marte.⁶⁴ Ni gotovo, kdo je na premieri igral vlogo Atteje v drami Neron, ki jo je napisal Italijan Pietro Cossa: Grgurova ali Nigrinova.⁶⁵ V novi zgodovinski dramiziz srbske preteklosti Dušan Miloša Matića je bila Nigrinova cesarica Angelika Flavija Paleologova.⁶⁶

⁵⁶ D. L. Djokić. Ljubav i ponos. Male novine, IV/1891, br. 148, str. 3.

⁵⁷ MPU. Beograd. Br. Inv. 10490/3.

⁵⁸ MPU. Beograd. Br. Inv. 10490/7.

⁵⁹ Č. A. K. Bogumili. Narodni dnevnik, IX/1899, br. 233, str. 3; br. 235, str. 3.

⁶⁰ Harry (Svetolik Jakšić). Varadinka Mara. Domovina, I/1889, br. 88, str. 3.

⁶¹ Soph. Mara Varadinka. Videlo, XV/1894, br. 63, str. 2—3.

⁶² Reprize, 30. novembra (12. dec.) 1889. Narodni dnevnik, X/1890, br. 193, str. 3.

⁶³ Artemije. Dve sirotice. Narodni dnevnik, X/1890, br. 92, str. 3.

⁶⁴ MPU. Beograd. Br. Inv. 10491/1.

⁶⁵ Kot pod 5.

⁶⁶ MPU. Beograd. Br. Inv. 10491/2.

*Vela Nigrinova
po gostovanju
v Zagrebu 1901. leta
— sredi trofej*

Januarja in februarja 1891 je Nigrinova igrala glavni vlogi v Izabeli Orsinjevi Francesca Guerrazzija⁶⁷ in v Divjem volu Ludwiga Fulda.⁶⁸ Tretja premiera, ki je bila v načrtu za marec istega leta, je bila zaradi bolezni Vele Nigrinove odložena. Sporočilo, ki je bilo pri tej priložnosti objavljeno v Dnevnem listu, je bilo polno simpatij za to igralko. V njem stoji: »Zbog bolesti naše vrle i ljubljene umetnice gospodjice Nigrinove, morao se skinuti sa repertoara oglašeni novitet »Milo za drago« od Brzaka i staviće se na red čim to zdravlje gospodjice Nigrinove dopusti.«⁶⁹ Ta komedija je bila uprizorjena 4. aprila v režiji Toše Jovanovića z Nigrinovo v vlogi Princese Margarite in z Gavrilovićem kot

⁶⁷ MPU. Beograd. Br. Inv. 10492/1.

⁶⁸ MPU. Beograd. Br. Inv. 10492/3.

⁶⁹ Odložena predstava. Dnevni list, V/1891, br. 61, str. 3.

Baronom Artenburgom. Ob tej priložnosti je Srpska nezavisnost objavila članek R. Dobrića, ki meni, da so »radnje pojedinih glumaca ispale na opšte zadovoljstvo. Graf Valdhajm, dvorski maršal knežev — g. Jovanović Toša, Princeza Margarita, koi kneževa — g-djica Nigrinova, Baron Artenburg...« itd.⁷⁰ V pogajanjih, ki so tekla z zagrebsko gledališko upravo tik pred gostovanjem Vele Nigrinove v Zagrebu 1901, je bila med vlogami, ki bi prišle v poštev, tudi Messalina Pietra Cossa.⁷¹ Ker pa je ta vloga v končnem aranžmaju odpadla, izkoriščamo ta podatek za podmeno, da je Nigrinova igrala Messalino že na premieri 24. avgusta 1891. V obnovljeni uprizoritvi Resničnih prijateljev Victoriene Sardouja je Nigrinova igrala Cecilijo, ki jo je prej igrala Milka Grgurova. In tu je spet priložnost za primerjanje obeh znanih igralk. (Če listamo plačilne sezname iz 1891. leta, naletimo na ime Vele Nigrinove takoj za imenom Milke Grgurove: Nigrinova ima 233,33 dinarjev mesečno ali 2800 letno, Grgurova pa 300 oz. 3600 dinarjev.) Kritik Dnevnega lista je ni zanemaril. Takole piše: »I za g-djicu Nigrinovu je uloga Cecilije dosta nova. I ako gospodjica nije dostigla svoju izvrsnu prethodnicu u ovoj ulozi, gdju Grgurovu, ipak je bila vrlo dobra. Ovo naročito važi za poslednja tri čina, jer nas u prvom činu gdjica nije zadovoljila. Tome je možda uzrok, što je gdjica imala u ovom činu da pazi na šaptača, dok je u ostalim činovima bila sigurnija u ulozi.«⁷²

19. oktobra 1891 je Nigrinova igrala naslovno vlogo v Maeterlinckovi drami Princeza Maleine.⁷³ Kritik meni, da je to drobno, slabotno, blede, nežno in naivno dekle na našem odru lahko igrala samo Nigrinova. »Ona je bolna i prebolna u četrtom činu, ali ipak mora da više kao najzdravija zbog toga, što je nezgodna akustika u našem pozorištu, te kada bi htela da bude prirodna ne bi joj se čuo glas od brujanja mašinerije, koja je proizvodila oluju.« Sicer pa je, končuje kritik, »g-djica Nigrinova bila vrlo valjana: maska joj je bila izredna, gesti odlični i dikcija bolja no kod drugih.« Ne moremo se iznebiti vtisa, da je Nigrinova tudi to vlogo ustvarila v tragičnem krču, v silni ognjevitosti in na robu patetike, kar je tudi sam ocenjevalec štel za pretirano pa je skušal to opravičiti z možnostmi odra in gledališča. Vendar pa isti kritik ne pozabi poudariti še drugih elementov njene igre, na katere je igralka zelo pazila, kot so maska, gestikulacija in dikcija.

Desetletno bivanje Vele Nigrinove je bilo kronano z gostovanjem v Srbskem narodnem gledališču v Novem Sadu v začetku 1892. leta, kjer je nastopila z izborom vlog, ki so omogočile takratni kritiki, zdaj pa bodo omogočile tudi nam oceno njenih dosežkov v igralski umetnosti v prvem desetletju delovanja na beograjskem odru. Ob tej priložnosti je bila izdelana rekapitulacija procesa asimilacije z ansamblom srbskega gledališča, poudarjena naglica, s katero je prodrla v družbo, in pridnost, ki je z njo obvladala jezik in dosegla, da so izginili sledovi »zanosa«, akcentuacija pa postala pravilna. Ocenjevalci poudarjajo, da v njenem načinu igre — razen manire, ki je nujna, in daru posnemanja — obstaja tista neogibna ustvarjalna moč, ki oblikuje vlogo iz neznanega v nekaj znanega. Omenjajo, da ima močan, simpatičen in zveneč glas in da se vlog zmeraj

⁷⁰ R. Dobrić. »Milo za drago«. Srpska nezavisnost, VII/1891, br. 47, str. 3; br. 53, str. 3.

⁷¹ G-djica Nigrinova u Zagrebu. Pozorišni list, I/1901, br. 7, str. 52.

⁷² Le masque de fer. Prisni prijatelji. Dnevni list, V/1891, br. 215, str. 3.

⁷³ ...dim. Meterlinkovo delo »Kneginjica Malena« na našoj pozornici. Dnevni list, V/1891, br. 231, str. 3.

*Jubilejna vloga Vele Nigrinove — Magda
v Sudermannovem Domu*

uči na pamet. Pri tem ne pozabljajo njene znane lastnosti, da si z mnogo čuta odbira odrsko garderobo.⁷⁴

Nigrinova je na povabilo uprave Srbskega narodnega gledališča pripotovala v Novi Sad dan pred novim letom. Na postaji jo je pričakal podnačelnik novosadskega gledališča Antonije Hadžić; pospremil jo je do hiše Hadžija Gavra Plavšića, kjer so jo gostoljubno sprejeli. Določeno je bilo, da bo gostovala štiri dni in odigrala štiri različne vloge: Esmeraldo v Notredamskem zvonarju (1. januarja), Klaro v Gospodarju fužin (2. januarja), Greto v Faustu (3. januarja) in Natašo v Našem prijatelju Nekljuževu (5. januarja). Novosadčani so Nigrinovo zelo prisrčno sprejeli; gledališče je bilo do kraja polno, že ob prvem nastopu so jo bučno pozdravili, vzkliki in ploskanje so hrumeli skozi dvorano, klicali so jo po vsakem dejanju, na koncu igre pa po večkrat. Stari novosadski gledališki časnik Pozorište, ki je skrbno in natanko spremljal to gostovanje, ni skoparil s pohvalami »cenjene gostje«. O njenem prvem nastopu v vlogi Esmeralde je zapisal tole: »Ona je umetničkom igrom svojom potpuno opravdala onaj lepi glumački glas, koji joj prethodio. Po prirodi mlada, lepa i umiljata, zadobija odmah svakoga neusiljenom igrom svojom, čim se samo pojavi na pozornici. Oči su joj pune čara, pune milja, al umeju i da zasevnu i munjevitim sevom svojim i da zagrmu kao grom i da zaguče kao golub. Svaku reč izgovara jasno i razgovetno, naglašujući ih kao treba. Pokreti tela joj uvek su u potpunoj saglasnosti sa govorom joj. Uvek teži da postigne igrom svojom u svemu potpunu harmoniju, koja treba da vlada u glumačkoj, kao i u svakoj drugoj umetnosti.

⁷⁴ Aklej. Gostovanje g-djice Vele Nigrinove u Novom Sadu. Dnevni list, VI/1892, br. 25, str. 3.

Te vrline i osobine njene, pa marljivo učenje i proučavanje uloga, podigle su je u red prvih glumaca naših. Nije dakle, nikakvo čudo, što je na juriš osvojila i srca naše inače dosta hladne publike, koja se ne zagreva tako lako.« In na koncu še: »... dostojni premci dragoj nam gošći bili su g. Ružić (Klod), i g. Ružićka (Žerveza). Uz njih se dobro držao i g. Miljković (Kvazimodo), pa i ostali svi učinili su, da je predstava išla vrlo dobro.«⁷⁵

Ocenjevalec Zastave, ki se je dotaknil njenega gostovanja v celoti, prav tako ugodno ocenjuje vlogo Esmeralde, in pri tem mimogrede spregovori o majhnih »napakah«, ki pa jih je mogoče pojasniti na temelju analize njene igre, kakršno poda na začetku svojega članka. Poprej se je namreč poučil o nji iz člankov v beograjskih časnikih in po pravici prišel do sklepa, da nekaj teh kritik Nigrinovi ni naklonjenih in da več ali manj zanikajo njeno umetnost. Ko po novosadski predstavi avtor omenjenega članka sešteje svoje vtise, ugotovi, da so ti kritiki ali verjetno navajeni gledati samo igralske veličine svetovne slave, ali pa niso zmožni oceniti njene igre. Ko poudari, da je razen domačega gledališča tudi on gledal umetnike s svetovnim imenom, izjavi, da Vela Nigrinova »zaista zasluži, da se uvrsti u red prvih snaga glumačkih«. Zatem preide k njenim napakam in jih skuša razdeliti na hotene in nehotene. »Kod prvih,« piše, »mislim onu dozu efektovanja, koja izbija u pojedinim momentima njenog igranja; druga je mana kojoj, mislim, ne može izbeći, po što joj je urođena, a to je organ njen. U ostalom možda se ja varam; možda iz istog afektovanja proističe ta pogreška o organu joj. Ako je tako, onda se i tome može izbeći.«⁷⁶

Na drugi predstavi v Novem Sadu je Nigrinova dosegla še večji uspeh v delu Gospodar fužin Georgesa Ohneta, ki ga je Beograd poznal pod imenom Ljubezen in ponos ali Fužinar. Opazili so, da je ta vloga Nigrinovi bližja in da je s tenko izdelanimi nadrobnostmi pokazala značaj ženske, ki izgoreva od notranjega boja in je v njeni interpretaciji »zlatu srce a tvrda glava«. Ocenjevalec Pozorišta misli, da so se ji zelo posrečili momenti, v katerih se pokaže »mila crta u karakteru te ohole aristokratkinje«. Vendar »za hladnoću do dna duše uvredjene žene, za ponosnu aristokratkinju, koja se ne da slomiti i koja žrtvuje i svoju sreću, samo da bi mogla triumfovati nad onim, koga ljubi, a koji je prevario, ostavio — nedostaje g. Nigrinovo još za sada dosta hladnih, ledenih akcenata, a tome opet kao da je kriva ona silna vatra, koja ne gori samo u očima nego i u srcu naše vrle umetnice, koja tu hladnoću hoće da iskaže i suviše ukrućenim, ispupčenim držanjem gornjeg dela tela svoga, uzvijenom glavom i ukočenim pogledima. To još nije izraz pravog aristokratskog ponosa, kao što se ne izkazuje ni pritajivana u srcu tuga obaranjem očiju, polaganim spuštanjem trepavica i stiskavanjem usana«. Pisec članka dalje omenja, da je gostja v Dimitriju Ružiću, ki je igral Derblyja, našla vrednega partnerja.⁷⁷

Poročevalec Zastave govori o vtisu, ki ga je Nigrinova kot Klara naredila na občinstvo, ki ga je prisilila, da je sodelovalo z njenimi bolečinami in z zadovoljnostjo dočakalo »divni kraj«. Dopisnik beograjskega Dnevnega lista navaja

⁷⁵ C. Srpsko narodno pozorište. »Zvonar bogorodičine crkve«. Pozorište, XVII/1892, br. 3, str. 11.

⁷⁶ Srpsko narodno pozorište. (Osvrt na predstave održane u N. Sadu od 29. XII. do 2. I. 1892. Gostovanje Vele Nigrinove). Zastava, XXVII/1892, br. 4, str. 2.

⁷⁷ R. Srpsko narodno pozorište. (»Gospodar od kovnica«. Pozorišna igra u 4 čina, a 5 slika. Napisao Žorž One, preveo M. Dj. Glišić. Prikazana 2. januara). Pozorište, XVII/1892, br. 4, str. 15.

Nigrinova (verjetno) kot Soraja v »Čarovnici« V. Sardouja l. 1904

besede svojega kolega iz novosadskega Branika, ki piše, da »Klara, kakvu nam je izvela g-djica Vela Nigrinova ostavlja takav utisak u našim grudima da ne bismo mogli zaboraviti ni kad bi hteli«.

4. januarja je bil na vrsti Goethejev Faust z Veljo Miljkovićem v naslovni vlogi in z Velo Nigrinovo v vlogi Margarete. Dimitrije Ružić je igral Mefistofela. Pred začetkom predstave je v tihoti, ki je nastala po vnetem ploskanju, stopil na oder Branislav L. Stanojević, pravnik IV. letnika, in z nekaj toplimi besedami izročil Nigrinovi darila novosadske mladine: srebrno krono za na glavo in srebrno naprsno brošo. Tretji poročevalec Pozorišta, ki je spremljal gostovanje Nigrinove v Faustu, je prepoln zanosa. Takole vzklika: »Ali sad stani, pero moje! Nije ovde mesto pisati o idealnom zamišljaju a tako prirodno još; ovde ti valja opisati konkretnu pojavu, živu Gretu, koja govori i radi, oseća i misli, i Geteovu Gretu oličava i prikazuje. Što smrtno stvorenje može učiniti, to je učinjeno,« piše naprej, »to je bila Greta, i još da je sa usana gdjice Nigrinove tekla nemačka reč, uzvišeni, veličanstveni, sveti original: slušaoci bi imali onda isto toliko uživanja koliko su imali gledaoci. Taj pitomi ponos, ta bezazlenost u nadi i u strahu, ta iskrenost, ta duboka pobožnost — o, Grethen! pojava tvoja i prikaz tvoj u svezi sa davnašnjim zamišljajem mojim stvori u duši mojoj mira, onog blaženog mira, koji ovlada čovekom, kad vidi što pošteno, čestito i krasno. Neka ti je hvala sa ovo nekoliko reči!«⁷⁸

Z nič manjšim hrupom je bila izvedena zadnja predstava Vele Nigrinove v Novem Sadu — Palmova igra Naš prijatelj Nekljužev. Podoba Nataše je po mnenju četrtega ocenjevalca gostovanja Vele Nigrinove v Novem Sadu v primeri s tipi zapadne romantične šole pravi otrok ruskega podnebja, malce neverjetna v svoji mladostni odločnosti. V Natašinem značaju je brez števila metamorfoz: »jogunluk, prikrivanje ljubavi za Nekljuževa, priznavanje te ljubavi pred Nekljuževim uz uvet, da joj se i on u pravoj slici pokaže, očajni bol, kada dozna njegovu tajnu, odlučnost, da mu pomogne, borba sa neodlučnošću

⁷⁸ Glej 74.

očevom, i afektacijom generaličinom, te skrušeno padanje na kolena pred jadnom žrtvom Nekljuževljevega nitkovluka.« Tako bogato skalo čustev in to nenavadno odločnost po njegovem mnenju lahko pokaže le igralka velikih darov in Nigrinovi se je — tako misli kritik — vse to imenitno posrečilo. »Ova uloga kao da najviše odgovara njezinom prirodnom temperamentu, jer ju je i prirodno i savršeno umetnički odigrala, i mi smo nočas pomišljali da je ne gledamo na bini, već u pravom životu. Od svih uloga u kojima smo je videli na našoj pozornici, čini mi se, da je u ulozi Nataše najjača i da ta uloga njenoj individualnosti najbolje odgovara.«⁷⁹ Isti avtor opozarja na eleganten okus Nigrinove za toalete in meni, da okusno žlahtna preprostost samo povečuje Natašin mik.

Na koncu te zadnje predstave je bil zaključek Velinega gostovanja v Novem Sadu poudarjen s priložnostnim govorom Antonija Hadžića, ki je Nigrinovo pozdravil v imenu novosadskih gospa in ji izročil zlato zapestnico z demanti in zlat prstan z briljanti. Ostanek te razburljive noči je Nigrinova prebila v družbi svojih oboževalcev, ki so ji priredili banket v gostilni »Carica Jelisaveta«. Po pisanju novosadskih in beograjskih časnikov je gostovanje v Novem Sadu prineslo prve lovorike tej dragoceni in svoji umetnosti vdani igralki. Čeprav so pisci omenjenih ocen prepolni navdušenja nad njeno umetnostjo, pa nekatere omejitve in pripombe kažejo na te ali one karakteristike sloga njenega igranja, ki pomagajo, da popolneje in objektivneje zagledamo njeno odrsko podobo.

Prvi podatek, ki ga imamo o Nigrinovi po vrnitvi iz Novega Sada, je akt v arhivu Muzeja gledališke umetnosti Srbije, v katerem stoji, da zaradi bolezni Nigrinove, Grgurove, Jovanovičke in Cvetića ni mogoče igrati niti enega od komadov, ki so bili določeni za februar 1892.⁸⁰ V juniju istega leta je Vela odigrala še eno znano vlogo iz domačega repertoarja. Bila je to Ljubica v Djidi, priljubljenem gledališkem komadu iz kmečkega življenja, ki sta ga napisala Janko Veselinović in Dragomir Brzak. Kljub velikemu uspehu tega dela, ki so ga z Nigrinovo v tej vlogi odigrali kar dvajsetkrat zaporedoma, mnogi gledališki zgodovinarji menijo, da se ni nikoli učinkovito znašla v vlogah kmetic in preprostih žensk in da je prav te najprej odstranila iz svojega najprej zelo raznoterega repertoarja.⁸¹ V arhivu muzeja je tudi pismo upravnika Narodnega gledališča v Beogradu Milorada Popovića Šapčanina, ki je bilo julija 1892 poslano Veli Nigrinovi v Ljubljano, kjer je verjetno bila na počitnicah. Pismo je v zvezi s pripravami na gostovanje v Negotinu in Zaječaru ob odkritju spomenika slavnemu junaku prvega srbskega upora Hajduku Veljku Petroviću. Napisano je v nemščini in se v izvirniku glasi takole:

Augusta Nigrinova

Laibach

Stari trg, 12

Fraulein Gusti soll unausbleiblich bis zum 13/15 in Belgrad sein. Geseleschaft geht nach Negotin.

Intendant,

Schapschanin.⁸²

⁷⁹ J. Hr. Srpsko narodno pozorište. (»Naš prijatelj Nekljužev«. Pozorišna igra u 5 činova i 6 slika, od A. Ivanovića Paljma, s ruskog preveo Slav. Sv. Miletić. Prikazana 5. januara 1892.) Pozorište, XVII/1892, br. 7, str. 26—27.

⁸⁰ MPU. Beograd. Br. Inv. 8621.

⁸¹ Kot pod 2.

⁸² MPU. Beograd. Br. Inv. 9930/6.

Ker nimamo drugih dokumentov, nam ni znano, ali je do tega gostovanja sploh prišlo, kakšen je bil repertoar in ali se ga je Nigrinova udeležila. Gotovo pa je, da Nigrinove ni bilo na slovesnem odprtju Deželnega gledališča v Ljubljani, ki sta ga Jenko in Nigrinova veselo pozdravila v skupnem telegramu.⁸³

V leto 1892 je treba postaviti tudi prvi jubilej Vele Nigrinove: proslavo desetletnice dela v Narodnem gledališču v Beogradu. Proslava je bila 10. oktobra in Nigrinova si je za to priložnost izbrala Klaro v Ohnetovi igri Ljubezen in ponos (Fužinar), torej eno tistih vlog, ki jih je odigrala v Novem Sadu. Seveda je bil to zelo slovesen dan, bilo je premnogo vencev in šopkov, malo pa ga je zagrenil časniški članek, ki je menil, da je jubilej prezgodnji, in ki je izkoristil priložnost, da je Nigrinovi povedal nekaj neprijetnih reči. Predvsem se pisec članka s svojim mišljenjem želi upreti novosadskim ocenjevalcem, postavljajoč svoj okus nad njihov. Ko označi igranje Vele Nigrinove kot v temelju zgrešeno, pravi, da »ono što se moglo dopasti Novosadjanima, ne mora se dopasti Beogradjanima, u užem uzetu — kritici«. Malo kasneje podčrta, da Veli Nigrinovi ne želi oporekati nadarjenosti. »Ne,« vzklika, »ona je i dalje naša najbolja umetnička snaga u ženskom osoblju, ali gdjca Nigrinova pomela se, nije potrevila baš onu prolaznu tačku, od koje se valja dalje krenuti, pa da uživamo u njezinoj igri. Gdjca Nigrinova nam je iznela svoju mladost, svoju lepotu i volju, ali nam nije iznela Klaru Bolijeovu. Gdjca Nigrinova je pozajmila sve što je njezino Klari, ali od Klare nije gotovo ništa uzela. Gdjca Nigrinova nije imala one elegancije i aristokratske ponositosti, koja je karakterna osobina Klarina.« Članek se konča z besedami: »Kao god što je gdjca Nigrinova svoju ulogu otplakala, što je možda došlo od uzbudjenja, tako je g. Lj. Stanojević (Filip Derblej) svoju ulogu otvirao kroz zube.« Če iz članka odstranimo nekatera pretiravanja, se lahko dokopljemo do približno objektivne ocene, v kateri se kažejo v bistvu prav tiste negativne lastnosti, ki so bile v zvezi s to vlogo že prej omenjene.⁸⁴

V začetku 1893 Nigrinova sodeluje na prireditvi, imenovani Nenadovičev večer, ki jo je na čast petdesetletnici književnega dela Ljubomira Nenadovića pripravila Književno umetniška zveza v dvorani Kolarčeve pivnice. Ob tej priložnosti je deklamirala Nenadovičevo pesem »Srajca«. Iz poročila o glavni vaji režiserja Djure Rajkovića za delo Sračje noge, ki je bila 11. februarja 1893, izvemo, da je prizor med Prosperom in Suzano (Gavrilović in Nigrinova) po kvaril Ljuba Stanojeviću, ki je slabo odigral svojo vlogo.⁸⁵ To je še ena, doslej neznana vloga Vele Nigrinove v Sardoujevem repertoarju. Sledita premieri igre Stevana Jevtića Bogastvo carja Radovana, v katerem je Nigrinova igrala Jelo,⁸⁶ in igre V. Mihejeva Arsenije Gurov, kjer je igrala Jeleno, ki je bila »u nekim scenama odlična«.⁸⁷ Isti kritik, ki pod psevdonimom »Macaulay« piše v Dnevnom listu ob premieri Echegarayeve igre Morje brez primorja (24. aprila), misli, da je Nigrinova kot Leonora »dala još jedan dokaz o svojoj odličnoj glumačkoj reputaciji, koji je u Fromonu i Risleru« — po njegovi sodbi — »prilično postradala«.⁸⁸ Zanimivi so spomini dr. Bože Nikolajevića na to uprizoritev — leto dni

⁸³ Glej 4.

⁸⁴ Macaulay. Ljubav i ponos ili desetogodišnjica gdjce Nigrinove na dan 10. oktobra 1892. godine. Dnevni list, VI/1892, br. 222, str. 3.

⁸⁵ Državni arhiv SRS. Beograd. Pozorište, god. 1893.

⁸⁶ Beppo. Blago cara Radovana. Videlo, XIV/1893, br. 15, str. 2—3.

⁸⁷ Macaulay. Arsenije Gurov. Dnevni list, XI/1893, br. 65, str. 3.

⁸⁸ Macaulay. More bez primorja. Dnevni list, XI/1893, br. 95, str. 3.

po premieri. »Bilo je to,« piše dr. Nikolajević, »g. 1894, nekako pred sam svršetak pozorišne sezone. Sećam se da je jedan deo našeg glumačkog osoblja bio već otišao u Požarevac, da u tamošnjoj »Opštinskoj kavani« predstavlja za vreme raspusta. U Narodnom se Pozorištu, međutim, prikazivaše jednoga večera romantični komad Ečegaraja »More bez primorja«. Ja bejah u pozorištu sa svojim bratom od ujaka Stevanom Bodijem, koji je ostao veran Taliji i eno ga sada gde se u Slavoniji potuca od nemila do nedraga. Gavrilović i Nigrinova igrali su glavne uloge. Nikad — pa makar živeo trista godina, kao praotac Noje, — nikad — tako mi Herkula! (što rekli profesori latinskog jezika) — neću zaboraviti to čarobno veče! Kad se toga setim, ja verujem, da se može umreti od oduševljenja. Kao iz najsladjeg sna izvadjena — tako mi je divna izgledala Nigrinova toga puta. Sa kovrčavom vlasuljom julske mesečeve boje, sa licem belim kao snegovi na proplanku i krupnim očima — pričinjavaše mi se ona kao s drugoga sveta, nadzemaljsko biće, koje je iz viših regiona sletelo tu pred nas, da propati i pogine od ljubavi. Ono što ne bih sada bio u stanju učiniti za devojkicu koju volim, bio sam tada kadar podneti za nju: skočiti bez oklevanja, u vatru i vodu.«⁸⁹

Ob neki predstavi (v septembru 1893) Krvne osvete, ki jo je napisal Victor Ducange, zvemo, da je vloga Roze, ki jo je prej igrala Nigrinova, odigrala mlada igralka Vukosava Jurkovićeva. Avtor članka meni, da je koristno nuditi možnost, da se v isti vlogi preizkusi več, posebno pa mladih igralcev, in da takšna sprememba prinaša nekakšno svežost, pa čeprav je izdelek — kot je bilo v tem primeru — »od manje umetniške vrednosti.«⁹⁰ Brž zatem (16. novembra) je pred Nigrinovo stala zelo privlačna vloga, o kateri je — tako piše na gledališkem plakatu — največji španski kritik in član španske akademije (ime ni omenjeno) napisal: »Vloga Marijane je za nadarjene igralke največja šola. Skala čustev je v tej vlogi popolna. Od običajnega salonskega spogledovanja in najgloblje ljubezni do norih strasti in najbolj vzvišene tragedije, vse je tu. Igralka, ki je zmožna razumeti in izpeljati to vlogo, ima vso pravico, da se imenuje umetnica v najlepšem pomenu besede.«⁹¹ Gre za znano dramo španskega dramatika Joséja Echegaraya Marijana, v kateri je Nigrinova igrala naslovno vlogo. Ker nimamo niti ene ocene, lahko samo povemo, da je bila igra na sporedu Narodnega gledališča prav tja do 1905. leta, kar gotovo govori o njenem uspehu pri beograjskem občinstvu.⁹²

Slabih enajst dni po Marijani — 23. novembra 1893 — Nigrinova prvokrat igra najpomembnejšo vlogo v svojem življenju — Damo s kamelijami.⁹³ Od tega Velinega — recimo tako — debuta v vlogi Margerite Gautier bo vrsto let tako pred Beograjcami kot na gostovanjih vedno z novim zanosom igrala ta pretresljivi lik in nam tako omogočila, da na temelju kritik in poročil, ki spremljajo njene nastope, dojamemo in ocenimo umetniško vrednost te igralske podobe. Za zdaj nam je, žal, na voljo en sam zapissek, natisnjen po premieri v Videlu, v katerem je zelo hudobno povedano, da je Nigrinova storila vse, kar je mogla, da bi bila dobra Margerita... »imala je pet novih haljina, koje su bile vrlo lepe i kako čujem, vrlo skupocene. Od nje se više ne može ni tražiti«. Na ta način

⁸⁹ Dr. Boža S. Nikolajević. Milorad Gavrilović i-ja. Pravda, I/1904, br. 86, str. 1—2.

⁹⁰ Dreher. Pozorište. Dnevni list, XI/1893, br. 213, str. 3.

⁹¹ MPU. Beograd. Br. Inv. 10494/3.

⁹² Marijana. Politika, II/1905, br. 359, str. 3.

⁹³ MPU. Beograd. Br. Inv. 10494/4.

kritizira tudi Gavrilovičevega Armanda Duvala.⁹⁴ Francoski profesor zgodovinar Albert Malet, ki je konec prejšnjega stoletja nekaj časa bival v Beogradu, pa drugače opisuje svoje spomine na Nigrinovo v omenjeni vlogi. »...Izenaden sam bio kad sam u toj poluistočnjačkoj varoši, na granici Istoka i Zapada, sa trošnim stračarama, rdjavom kaldrmom, ukusnim čevapčićima i primitivnom muzikom svratio u Narodno pozorište i konstatovao, da je glumica koja je krenula Diminu »Gospodju s kamelijama«, ravna nekoj najistaknutijoj francuskoj umetnici...«⁹⁵

Konec 1893 Nigrinova igra Desdemona v Shakespearovem Othellu z Ljubom Stanojevićem v naslovni vlogi.

1894. leta igra Nigrinova vrsto vlog v tujem repertoarju. Tako je Doña Sola in drami Hernani V. Hugoja, Cidlina v Mravljah Josefa Kolárja, Goneril v Kralju Learu, Julija v Romeo in Juliji, Grofica Imperial v Schillerjevi drami Fiescova zarota v Genovi, Silvia v Slučajnem gostu (Le passant) François Coppéeja, Gianina v Kremonskem piskaču istega avtorja, Mara v Doktorju Robinu Julesa Prémara in Grofica Cerny v Vragovih zapiskih, ki sta jih napisala E. Arago in P. Vermond.⁹⁶ Ustavila se bom samo pri Shakespearovi tragediji Romeo in Julija, ki je bila za Nigrinovo premiera, ker je vlogo Julije prej igrala Milka Grgurova. Ob tej priložnosti je pisec s psevdonimom »Stari baka« napisal v Dnevnom listu Veli Nigrinovi pravcato odo. Prav na začetku pravi, da bi to delo v prihodnje morali imenovati Julija in Romeo, ker »...Nigrinova beše, doista božanstvena Julija, a Romeo, Ljuba, bleđa slika Romeova. — Samo onaj koji to veće beše na predstavi, i koji je sem toga imao prilike da gleda, ne samo razne prikazivačice Julije na našim pozornicama, već i na većim svet-skim pozornicama, moraće sa mnom reći: Nigrinova je izvrsna Julija. Nigrinova je ne samo odlična glumica, već prava umetnica. U razmaku od nepunu godinu dana, Nigrinova je preskočila i poslednju preponu ka meti umetnice. Još pre godinu dana ona beše naša najbolja, najsavesnija glumica, ali danas, posle prikaza Julije, ona je prava umetnica i taj lovor venac, neumornim trudom, velikom studijom i uživljavanjem u duh pesnički, nikò joj oteti neće, taj venac krasi će njenu glavicu mnogo i mnogo godina. Lanjska Dezdemona spram Julije izgleda nam kao pastorče u milovanju ljubavi Nigrinove. Sa Dezdemonom ona je pokazala da ume dati života svome mezimčetu, ali to mezimče beše još nekako, plašljivo, povodljivo, Julija, pak onakva kakvu je videsmo u četvrtak, beše savršeno čedo obasuto svom mилоšću vrsna zanošljiva ljubećeg srca njezina, Julija beše, ne, Nigrinova beše savršena, nedostižna Julija, onaka kakvu je pesnik zamišljao, kakva se mogla roditi samo pod večno plavim nebom klasične Italije. Dezdemona je pastorče, a Julija rodjeno čedo mašte Nigrinove. Nigrinova potpuno zaslužuje titulu umetnice, i ona je danas jedina u hramu naše Talije punim pravom nosi«.⁹⁷ Toda kljub tolikšnemu navdušenju avtorja tega članka, je le težko spoznati, katere so bistvene karakteristike te kreacije in v čem so pravzaprav njene pozitivne lastnosti. Ne moremo se znebiti vtisa, da se je ocenjevalec dvignil v njeno obrambo pred zmeraj obstajajočo »drugo stranjo«, saj se preveč zavzema za nedotakljivost Nigrinove kot igralke. Pustimo ob strani zmeraj aktualno bitko za prvenstvo posameznih igralk, ki so verjetno stale na

⁹⁴ Alcade. Gospodja s kamelijama. Videlo, XIV/1893, br. 145, str. 3.

⁹⁵ Kot pod 37.

⁹⁶ MPU. Beograd. Br. Inv.: 10495/5, 14097/1, 10496/5, 10497/4, 10498/3, 10499/7, 10500/3, 10498/5.

⁹⁷ Stari baka. Narodno pozorište. Dnevni list, XII/1894, br. 63, str. 3.

čelu različnih frakcij v gledališču in okrog njega; dejstvo, da ni nihče odgovoril na to izzivanje, govori v prid teze, da je bila Nigrinova, v pametnih mejah seveda, zelo dobra Julija.

Med premierami, ki so bile na sporedu 1894. leta, je Nigrinova igrala v Nastopu pisatelja Rakšanjina, v Mnogo hrupa za nič W. Shakespeara, v Snahah in taščah Vlad. Aleksandrova in v drami Severo Torelli F. Coppéeja; v zadnjih dveh v režiji na novo angažiranega člana Narodnega gledališča v Beogradu, dotlej prvega igralca in režiserja Hrvatskega narodnega gledališča v Zagrebu Andrije Fijana. Ker je s Fijanom bodisi kot z režiserjem ali občasnim partnerjem vsestransko sodelovala, je ob proslavi petindvajsetletnice Narodnega gledališča v Beogradu — oktobra 1894 — prišla z njim in z Miloradom Gavrilovićem v ožji izbor za odlikovanje, kar je doživelo zelo resno kritiko, ker so obšli mnoga pomembna imena iz beograjskega gledališkega ansambla. Nigrinova je bila odlikovana z redom Sv. Save 5. stopnje, prav tako Milorad Gavrilović, medtem ko je Fijan dobil Savo 4. stopnje.⁹⁸

Leto 1895 je glede na število Velinih odrskih likov zelo plodno. Tu so tako številni stari popularni komadi, v katerih zamenjuje Milko Grgurovo, kot novi v režiji A. Fijana. Med drugim je Julija v Echégarayevem Galeotu s Fijanom kot Don Manuelom.⁹⁹ Na koncu poročila o tem delu se neznan kritičar Videla dotakne tudi deleža igralcev in zapiše: »Mislim da je najbolje odigrala svojo ulogu g-djica Nigrinova u ulozi Julije. Ostali su prema svome shvaćanju uloge i odigrali svoje role.«¹⁰⁰ V drami Nemiroviča Dančenka Nov posel (Novoe delo) je Nigrinova z Miloradom Gavrilovićem igrala zakonca Kalgujeva.¹⁰¹ Kronološko slede komadi: Prijatelj iz Lyona, v katerem je igrala Cecilijo, Admiral sinje eskadre, v katerem je igrala Amalijo, Fijan pa je bil John Bing,¹⁰² zadnjega januarja pa komedija V. Sardouja Madame Sans-Gêne, v kateri je igrala naslovno vlogo, režiser pa je bil A. Fijan, ki je igral Napoleona I.¹⁰³ Kritičar Večernih novosti, ki se je skrival pod psevdonim Boris, poudarja dobro igranje vseh igralcev, posebno pa Nigrinove, Fijana, Stanojevića in Gavrilovića, ki so »očarali«¹⁰⁴ gledalce. O igranju Vele Nigrinove pravi, da ga ni mogoče s peresom opisati. »Ko hoće da vidi sa koliko veštine i takta igra ova mlada glumačka snaga, treba samo otići i gledati.«¹⁰⁵ Zatim omenja, da je bila »gospodjica«¹⁰⁶ po vsakem dejanju pozdravljena z aplavzom, in ji svetuje, naj še naprej vztraja pri sveti službi umetnosti.¹⁰⁷ Po enajsti izvedbi te popularne komedije — 10. junija 1895 — se je pri protagonistih pomudil tudi ocenjevalec Dnevnega lista. Takole začenja svojo kritiko: »Po nemilosti onoga tiranina koji se vreme zove, gdjica Nigrinova nije više ni Julija ni Ofelija, ali da je ova naša vredna veštakinja u ulozi Madam San Žen takva, kako se samo zamisliti i zaželeći može, o tome nikakve sumnje nema, o tome se svaki uveriti mogao ko ju je u ovoj ulozi video.«¹⁰⁸ In še naprej: »Ovoga, pak, jedanajestog puta u pozorištu je bila strahovita zapara, znojili smo se i mi i glumci, a gdjica Nigrinova, izgledalo je, ponajviše. Svaka kaplja dragocenog, umetničkog znoja njezinog bejaše melem

⁹⁸ Raško V. Jovanović. Andrija Fijan u Beogradu. Zbornik muzeja pozorišne umetnosti. Knj. I. Beograd, 1962, str. 66—87.

⁹⁹ MPU. Beograd. Br. Inv. 10501/1.

¹⁰⁰ Vitalis. Galeoto. Videlo, XVI/1895, br. 84, str. 3.

¹⁰¹ MPU. Beograd. Br. Inv. 10501/8.

¹⁰² MPU. Beograd. Br. Inv. 10501/3.

¹⁰³ MPU. Beograd. Br. Inv. 10501/6.

¹⁰⁴ Boris. Madam San-Žen. Večernje novosti, III/1895, br. 34, str. 3; br. 35, str. 3.

duši našoj, te joj od srca praštamo onu malaksalost, koju je naročito u poslednjem činu, pokazala. Inače bi njezina »madam San Žen« i ovoga puta bila tako savršena, tako detaljisana, da bi mogla poslužiti kao uzor svima generacijama docnijih »madama«... Ona npr. ima u mimici tu osobinu da i u plaču izgleda, kao da hoće da se nasmeje. Ta bi nam osobina njena (ne znamo da li je prirodjena ili izveštačena) mogla kad-kad i dosaditi (npr. u ulozi Ledi Makbet), ali u komadima herojsko-komičnim kao što je ovaj Sardouovljev, ona je upravo nenadmašna.«

»Madmoazel Ibše,« piše naprej, »ta slavna ‚vešerka‘ kao da je uskrsla iz svoga groba da nas očara i razdraga svojim dražesnim i dobroćudnim nestalukom (I. čin). U poslednjim činovima bilo je malko, ali samo malko neprirodnosti, afektiranja, ali nam se za to odužila svojom osobitom ležernošću i prirodnom i elegantnom lakošću. Tako smo češće (osobito u III. činu) videli tako prirodan, tako realistički savršen kašalj, da smo u onoj vrućini koja nas davljaše, s trepetom u duši pomislili, nije li naša vredna umetnica malko nazebla.«¹⁰⁵

Na premieri Benedete Gradimira Dragaševića — spet v režiji Andrije Fijana, so razen Fijana igrali glavne vloge še Nigrinova in Ljuba Stanojević, ki pa kljub mojstrski igri in odlični režiji po mnenju dopisnika Večernih novosti niso mogli rešiti tega dela.¹⁰⁶ Tudi ocenjevalec Dnevnega lista meni, da je bil zaman vsak trud, da bi vsaj nekaj iztislili iz komada, saj so že od začetka krenili na napačno pot, ker so igralca Milorada Gavrilovića in Milko Grgurovo, ki sta bila v prvi zasedbi, zaradi nesrečnega naključja v zadnjem hipu morali zamenjati. »Ali uzaludna muka«, vzklika on, »što nije bilo moguće nije se moglo. Igra gdjice Nigrinove bila je odlična i ako joj je smetao kašalj, koga je, valjda usled nazeba, (stajala je blizu jezera) dobila.«¹⁰⁷ Kljub šaljivosti pripombe avtorja omenjenega članka, se nam to omenjanje kašlja že na dveh predstavah zdi simptomatično in vzbuja pomislek, da so se morda že v tem času začeli javljati prvi znaki težke bolezni, katere tragični finale se bo začel deset let kasneje.

Številne druge komade, v katerih je v letu 1895 igrala Nigrinova, bomo omenili samo z naslovi. To so: Za krono F. Coppéeja,¹⁰⁸ Roman revnega mladeniča O. Feuilleta,¹⁰⁹ Slikarji A. Wilbrandta,¹¹⁰ Valenska svatba L. Ganghoferja in M. Brocinerja,¹¹¹ Življenje za dinar Djure Rajkovića,¹¹² Doktor Robin J. Prémaraya,¹¹³ Ruy Blas V. Hugoja, Fabricijeva hči A. Wilbrandta, Gabrijela E. Augiera, Antonio Peres K. Gutzkova, Agneša Š. Lukačija, Ukročena trmoglavka W. Shakespeara,¹¹⁴ Krvava svatba A. Lindnerja in Prijatelj žensk A. Dumasa sina.¹¹⁵

Za spremljanje razvoja Vele Nigrinove je zelo zanimiv članek, ki je izšel v časnikih ob debutu mlade beogradske igralke Sofije Miljković (poročene Djordjević) v delu Gozdna roža 1895. leta. Ko imenuje Miljkovićevo talent, ki se

¹⁰⁵ A. M. Iz pozorišta. Dnevni list, XIII/1895, br. 128, str. 2.

¹⁰⁶ B. Benedeta. Večernje novosti, III/1895, br. 52, str. 2—3.

¹⁰⁷ Carus. Benedeta. Dnevni list, XIII/1895, br. 40, str. 3; br. 41, str. 3.

¹⁰⁸ B. Iz pozorišta. Večernje novosti, III/1895, br. 354, str. 1.

¹⁰⁹ M. Iz pozorišta. Dnevni list, XIII/1895, br. 75, str. 3.

¹¹⁰ MPU. Beograd. Br. Inv. 10502/1.

¹¹¹ Vitalis. Valenska svadba. Videlo, XVI/1895, br. 64, str. 2.

¹¹² MPU. Beograd. Br. Inv. 10502/4.

¹¹³ M. Iz pozorišta. Dnevni list, XIII/1895, br. 125, str. 3.

¹¹⁴ Kot pod 43.

¹¹⁵ MPU. Beograd. Br. Inv.: 10502/8, 10504/9, 10506/2, 10507/4, 10507/11.

rojeva, se obrača k Nigrinovi s prošnjo, naj odgoji ta popek, naj ji pomaga pri razvoju, ker bo, po njegovih besedah, njena spodobna naslednica, »koja je neće postideti«. ¹¹⁶

Vela Nigrinova je končno postala primadona. Od dovčerajšnje učenke Milke Grgurove terjajo, naj postane učiteljica novih generacij igralk. Po nepodkupljivem zakonu narave Grgurovo počasi zmaguje starost, Nigrinova pa po besedah Matoša prehaja k matronam. In ko beograjsko gledališče na široko odpira vrata znanim gostom iz tujine, se ponujajo možnosti za primerjanje. Spoznavajo ceno in vrednost domačega ansambla, ki spričo svoje maloštevilnosti mora delati podnevi in ponoči, ker se »svake nedelje daje najmanje pet predstava sa najmanje toliko pokusa«. ¹¹⁷ In ko se je nekega dne pojavila v Beogradu oboževana kraljica pariških subret gospa Anna Judic s svojo skupino in je med drugim nastopila v vaudevilski opereti Niniche, se srečamo v časnikih s takimi mnenji: »... Sinoč se naša publika mogla uveriti šta nam vrede Grgurova, Nigrinova, Todosićka i Gavrilovićka, a šta gg Rajković, oba Stanojevića, Todo- rović, Gavrilović i Dinulović pa i ostali mladji glumci.« ¹¹⁸ Impulzivni Matoš ob istem gostovanju duhovito očita Nigrinovi, da je na koncu Očetove žene »u prvoj vatri vozbuzdenija« pohitela na oder »i iza kulisa poljubila gdju Judic u ruku, premda je kao žena i koleginica imala pravo na svetinju njezinog lica ili na kakovi ženski shake-hands. Gdjica je Nigrinova,« piše, »jedna od prvih naših glumica, i tako izgleda kao da se ponizila naša drama, da u ruku cjeliva sklizavu parisku operetu. Ali ako je to bio poljubac burne mladosti oveštaloj starosti, e onda je nešto drugo«. ¹¹⁹ Matoš tudi kasneje ob gostovanju gospe Yves Rolandt na našem odru poudarja, da se je tudi ob tej priložnosti Nigrinova lahko prepričala, »da ni u Parizu nije sve Sara Bernar«. Gostovanje znane članice francoske komedije gospodične Susanne Réchambère s njeno skupino v Miši (tudi 1. 1896) je izzvalo dopisnika Malega žurnala k izjavi, da je »groficu Klotildu igrala gdjica Nigrinova mnogo bolje nego francuskinja, koja bi trebala da poučava Nigrinovu«. ¹²⁰

Leta 1896 v gledališču z uspehom igrajo starejše, pri občinstvu zelo priljubljene komade Vele Nigrinove. Njena Esmeralda v Notredamskem zvonarju po mnenju kritike s svojo ljubkostjo in nepremagljivo ganljivostjo še zmeraj osvaja občinstvo. ^{120a} Zelo je priljubljena kot Leonora v Morju brez primorja ¹²¹ in kot Grofica Klotilda Vonska v Miši, o kateri trdijo, da samo Nigrinova zna tako predstaviti duševni boj in nemo, zgolj z očmi izraziti notranja dogajanja. ¹²² Ob vlogi Katarine v Katarini Howardovi ocenjevalec pripominja, da je zelo škodljivo misliti, da Nigrinova lahko igra vse, ker obstaja nevarnost, da njeno igranje postane stereotipno in da si vse te preštevilne ženske vloge ne bodo začele postajati druga drugi podobne. ¹²³

Med premierami, ki so bile odigrane v tem letu, je v januarju igrala Rinaldo v Richepinovi drami Z mečem. ¹²⁴ Kritik meni, da se je v tem delu še

¹¹⁶ Ž. M. R. Narodno pozorište. Večernje novosti, III/1895, br. 303, str. 2.

¹¹⁷ Anton Gustav Matoš. Sabrana djela. Knj. 6. Dojmovi. Zagreb, 1938, str. 10.

¹¹⁸ Mali žurnal, III/1896, br. 27, str. 2—3.

¹¹⁹ Glej 117, str. 21.

¹²⁰ B. S. Iz pozorišta. Mali žurnal, III/1896, br. 68, str. 1—2.

^{120a} M-n. Zvonar Bogorodičine crkve. Mali žurnal, III/1896, br. 2, str. 3.

¹²¹ Iz pozorišta. Mali žurnal, III/1896, br. 10, str. 3.

¹²² Iz pozorišta. Mali žurnal, III/1896, br. 68, str. 1—2.

¹²³ Iz pozorišta. Dnevni list, XIV/1896, br. 202, str. 3.

¹²⁴ MPU. Beograd. Br. Inv. 10487/5.

posebej odlikovala in da je »njejina igra simpatična, precizna, ona uvek zna dobro svoju ulogu, svaki pokret tela, svaki izraz njenog simpatičnog lica, svaki udar glasa i naprasni prelaz od tuge u radost i obratno pokazuju vam umetnicu prvoga reda, kakvih u svetu ima možda svega dve — tri«. Vendar opaža, da je preobremenjena z zelo obsežnim repertoarjem in da bi jo morali uporabljati samo za pomembnejše vloge, ki terjajo neko mero umetništva, manj pomembne vloge pa prepuščati mlajšim igralkam.¹²⁵

Čeprav ni v neposredni zvezi z Nigrinovo, bom tu omenila še neko gostovanje, ki je za vso beograjsko kulturno javnost pomenilo prvorazredno umetniško doživetje. Gre za prvi nastop slovitega italijanskega igralca Gustava Salvinija 12. februarja 1896 v vlogi Hamleta. Odlomek, ki ga navajam iz povesti Sime Matavulja »Gledajoč Hamleta«, ki je bila napisana po tem gostovanju, je značilen za podobo beograjskega gledališkega občinstva konec devetnajstega stoletja in nosi dih avtentične gledališke atmosfere tistega časa. Predstavljajmo si Velo Nigrinovo kot distingvirano in vznemirjeno gledalko in hkrati poslušajmo vtise Sime Matavulja, ki je v družbi z igralcem Ilijo Stanojevićem nepričakovano prišel do drage lože, ki jo v žargonu imenuje »panjegu« (vdolbina v zidu, zidna omara): »... Desetak minuta pre početka udjosmo nas dvojica (Čiča Ilija in pisatelj) u našu panjegu, u parteru. Zableštiše nam oči od plamenova, uniforma, broševa i mindjuša, od belasanja košulja u okvirima crnih prsnika i frakova, od tepeluka, a najviše od razgoličenih ženskih grudi, vratova i mišica. Pozorište beše dupkom puno. I u parteru beše dosta frakova i dekoltaža, — nešto u nas dotle nevidjeno! Muzika sviraše, ali je zagušivao žagor i vardanje na sve strane, a u našoj blizini najviše. Naše dve glave, nad crnim, do grla zakopčanim kaputima, privukoše baterije dogleda, te kao da slušamo uzvike: — Gledaj, molim te, ko je u loži! Otkud oni tu!?...«¹²⁶

Toda gostje prihajajo in odhajajo in zdaj je Nigrinova na vrsti, da nadaljuje nalogo neutrudne razveseljevalke. Že jo vidimo na premieri Aretinovega sina Henrija Borniera — 29. februarja — v vlogi mlade vdove Angele z njenim zvestim partnerjem Miloradom Gavrilovićem.¹²⁷ Nato v aprilu še ena vloga iz francoskega repertoarja: v igri Dumasa sina Demi-monde igra Baronico Suzano.¹²⁸ To priložnost je izkoristil Matoš, da je izpovedal svoje vtise o uprizoritvi in hkrati o beograjski interpretaciji francoskih salonskih komadov. Kot zmeraj so tudi tokrat njegova opazovanja prežeta s karakterističnim smislom za humor, ki so bili igralci zanj tu pa tam brez razumevanja (znan je primer z Nigrinovo, ki jo je prizadela neka njegova zbadljiva pripomba, pa je le malo manjkalo, da mu ni pred gledališčem prisolila klofute). Poglejmo, kaj piše o Demi-mundu: »... U Beogradu nema demi-monda gotovo nikako, salona tek ima u ekskluzivnoj minijaturi, a naši glumci, ne znamo, jesu li imali prilike, da studiraju Pariz i parisku vještinu. Pa onda, koliko li odlučuje sama narodnost glumaca! Iako npr. gosp. Gavrilović u „Šarenom svijetu“ nonšalantno zamuckivaše i na naše najveće čudo u salonu ne imadjaše gamaša, a gdjica Nigrinova jednako govoraše »fronaka« mjesto »franaka« i mijenjaše svoje lijepe haljine, pa ipak,

¹²⁵ Iz pozorišta. Mali žurnal, III/1896, br. 16, str. 2.

¹²⁶ Matavulj Sima. Sabrana dela. Beograd, Prosveta, 1953. Knj. 6 (Pripovetke). Gledajući Hamleta.

¹²⁷ MPU. Beograd. Br. Inv. 10519/8.

¹²⁸ MPU. Beograd. Br. Inv. 10520/5.

— po igranju glumaca, — to ne bijaše »Demi-monde« u pariškom nego u našem balkanskom izdanju.¹²⁹

Ob premieri igre Coquard et bicoque Raymonda in Boucheronu, v kateri je Nigrinova igrala Francine, poročevalec Malega žurnala meni, da je bila igralka tokrat v povsem novem žanru. »... Videlo se odmah da velika tragetkinja igra veselu devojkicu, pa i ako ona romantika i veselost nisu tako mnogo odgovarale onim ozbiljnim crtama i sanjalačkom pogledu g-djice Nigrinove, ona je svoju ulogu ipak lepo izvela, i, šta više, veliki uspeh pokazala!¹³⁰ V začetku avgusta 1896 je bila premiera Nove igre (Un Drama nuevo), ki jo je napisal Španec Manuel Tamayo y Baus. Nigrinova je igrala glavno vlogo, Gavrilović je bil Yorick, Miljković pa Shakespeare. Ob tej priložnosti poročevalec Videla zapiše, da je Nigrinova »imala lepe momente«, a da vloga ni »blagodarna niti savršeno izvedena«.¹³¹ Matoš je delež Nigrinove v tej drami takole popisal: »Gdjica Nigrinova odnijela je u »Novom komadu« pobjedu. Prikazujući Alisu, ženu neodređenih karakternih crta, a glumicu, mogla ju je sasvim karakterizirati svojim ličnim bojama. Gdjica je Nigrinova preko ferija bila u svojoj »deželi« u Kranjskoj. Alpinski zrak i cvijeće osvježilo joj grudi i rashladiše čelo. Vratila se iz rodnog kraja kao ljubak ženski Ante. Ljubav njezine Alise podsjećala na romantični Bled, na rasklimane stare zamkove i na svjež livade slovenačke.«¹³² Matoš tudi tokrat ne zamudi priložnosti, da aludira na Nigrinovo osebno in da — kot navadno — postavi v ospredje njeno lepoto.

Nigrinova je sodelovala tudi na premieri ene od redkih dram Sime Matavulja Zaobljuba (24. septembra 1896). Igrala je lik Milice Tomaševićeve v družbi z Miloradom Gavrilovićem, ki je igral Ivana in ki je delo tudi režiral.¹³³ V takratnem tisku sem našla eno samo kritiko, ki govori o tej uprizoritvi in ki v nji na kratko stoji, da je to delo prej boljša povest kot drama in da so igralci spričo dobre zasedbe veliko prispevali k njeni odrski realizaciji.¹³⁴

V začetku 1897 zvemo, da sta se ene prvih predstav po premieri Niobe, v kateri sta glavni vloge igrala Nigrinova in Dinulović in je bilo njuno igranje odlično ocenjeno, udeležila »njihova veličanstva kralj Aleksander i bivši kralj Milan«.¹³⁵ Člani kraljevske hiše so tudi ob drugih priložnostih obiskovali Narodno gledališče, vendar je tudi sama Nigrinova z mnogimi atraktivnimi vlogami mogla izzvati njihovo zanimanje za gledališče. V decembru istega leta je bila obnovljena Barrièrova Pepelka z Nigrinovo v naslovni vlogi.¹³⁶ Iz tega leta (1897), v katerem je Nigrinova dosegla polno scensko dinamiko — v pozitivnem smislu besede — zrele umetnice, je tudi zelo značilen članek o nji, ki ga je napisal že omenjeni hrvatski književnik Anton Gustav Matoš. Prav na začetku, ko se galantno ogne letnici njenega rojstva (Nigrinova je bila takrat stara 35 let, op. O. M.), takole vzklikne: »Još ima dama, koje — kao Bourgetova grofica Steno — poput drevnih junakinja dugo mladuju! Kod Nigrinove umjetnost je kao slama, pod kojom ruža cvate iza jesenskih mrazova. Te su ruže naj-rjedje...« Nato našteje tri vloge, ki vsekakor sodijo v najožji izbor dotlele

¹²⁹ Glej 117, str. 35.

¹³⁰ B. S. Iz pozorišta. Mali žurnal, III/1896, br. 126, str. 2.

¹³¹ J. D. M. Nov komad. Videlo, XVII/1896, br. 96, str. 4.

¹³² Glej 117, str. 19.

¹³³ MPU. Beograd. Br. Inv. 10520/9.

¹³⁴ Mil. P. Djordjević. Iz pozorišta. Dnevni list, XIV/1896, br. 213, str. 2.

¹³⁵ Iz pozorišta. Dnevni list, XV/1897, br. 6, str. 1.

¹³⁶ Pepeljuga. Večernje novosti, V/1897, br. 333, str. 3.

ustvarjenih kreacij. To so: Margarita Gautier, Katarina v Madame Sans-Gêne in Ofelija. Po psihološki plati je zanimiv drugi del članka, ki govori o karakterju te igralka, o njenem talentu in o specifičnosti odrskega sloga. Ker se nam zdi odlomek zanimiv, ga navajamo v celoti.

»... Svak, tko zna opće pozorišne prilike, tko poznaje sve one ujdurme, pakosti, onu zavist i ogovaranja, mora da se pokloni ovoj Slovenki, koja je uprkos prirodnim i izvještačenim zaprekama, sama kao »strankinja« i početnica postala »srpska Sara«. Kao djevojka iz tudjine došla je na pozornicu, na kojoj se (a gdje nije tako?) — cijeni početnik po babu i po stričevima. Protiv nje bijaše sve, a uz nju samo njezin dobar genij, njezin dar, pa je ipak sve osvojila. Nije poznavala istočnog dijalekta, a danas bi se po njezinom izgovaranju mogla napisati knjiga o srpskom akcentu.

Za takve uspjehe, za takve borbe treba još nešto osim talenta: — energije. Nigrinova je ženski »Pomozi si sam«. I ona je zacijelo duboko shvatila smisao Ibzenovih riječi, da je najjači onaj, tko sam stoji. Ona je sama sebi i učitelj i reklama i protektor. Umjetnost je njezina samoučka. Svila kojom tako sigurno sapinje dušu gledalaca, često nije bojadisana i fabricirana, ali ta svila je čista uvijek, nije patvorena — slobodno se ispreda iz njezine bogate unutrašnjosti.

Pa ipak, s tom muškom voljom, Nigrinova nije muškobanja, — pa ni na pozornici. Što je uloga više ženska, više lirska, to je za nju podesnija. Neobična osjetljivost najvidnija je psihološka osobina te umjetnice sa gvozdenom voljom, kod koje polet nije gotovo nikad izvješan. To je predestinirana prikazivačica idealnih i iskrenih žena i istinskih osećaja. Žena s demonskom, dakle ne ženskom voljom i hladna koketa nije njezin métier. Jedina joj je pogreška onaj često sentimentalni patos, koji izvire možda prije iz idealističkog njemačkog utjecaja na njezin slovenski zavičaj, nego iz nježnog lirizma njezine snažne duše.

Tu čudnovatu narav sastavljaju dakle harmonijski dva na oko ekstrema: neslomljiva energija i suptilna osjećajnost. To je Minjona s muškim srcem! Čudnovato odista! Njezina samonikla umjetnost cvate kao rijedak i nježan rhododendron (alpijski cvijet) na granitu tvrde volje.«

Na koncu tega pompozno pisanega članka Matoš zelo natančno pokaže na drastično razdeljenost sodb o njeni umetnosti, ki jo bo spremljala do konca njene igralske kariere. Takole piše:

»Župna je Kranjska poslala bijelom Biogradu »non multa sed multum«, svoju Savu, svog Jenka i svoju Nigrinovu. O Nigrinovoj se najviše pisalo, premda je najmladja od ta tri dara. Pisalo se o njoj dosta, ali uvijek pristrano: ili odviše hvaleći ili odviše kudeći. Kritičarima kao da je milije, da ih Nigrinova mrzi, nego da su joj indiferentni. Ta to biva svuda! Pišući o damama ne da se naći »zlatna sredina«. Pa i pisac ovih redaka je želio (da mi se oprostí ta iskrena indiskrecija), — da u ovom slučaju mastilo postane ružična voda, a zardjalo pero da se pretvori u šiljak od briljanta...«¹³⁷

(Prihodnjič naprej. Prev. mm)

¹³⁷ Glej 10, str. 19.

Olga Milanović, conservateur du Musée d'art théâtral de Belgrade, présente dans cette étude la carrière de la comédienne slovène Vela Nigrinova (1862—1908) au Théâtre national de Belgrade. Elle décrit en ordre chronologique tous ses rôles (en ajoutant à la fin de l'étude la liste des rôles par auteurs), tout en essayant d'analyser à base des critiques et des témoignages contemporains le style et la valeur de ses interprétations. Elle constate que, en dépit de son emphase quelque peu trop théâtrale, d'une certaine complaisance et de son goût pour la parade (passion du costume), Nigrinova dominait la scène et l'auditoire par son rayonnement, sa beauté, sa subtilité et son immense énergie, ce qui la porta au premier rang des artistes européens de l'époque; on la comparait à Eleonora Duse et à Sarah Bernhardt, et elle fut admirée par les comédiens Južin et Salvini.

Dans la deuxième partie de son étude (qui sera publiée dans le numéro suivant de la revue Dokumenti), l'auteur traite l'activité de Nigrinova après 1897, lorsqu'elle joue Anne dans *Richard III*, *Jocaste*, *Desdemone*, *Monna Vanna*, *Nora* et *Anna Karenina*, et où elle triomphe sur les scènes de Novi Sad, de Zagreb (deux fois), de Prague, de Ljubljana, de Osijek et de tous les théâtres en Serbie.